

SİYASET ÜTOPYALARINDA DEVLET


STATE IN POLITICAL UTOPIAS

AYHAN ÖZTAŞ

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, FELSEFE TARİHİ DOKTORA ÖĞRENCİSİ.
İNÖNÜ UNIVERSITY, INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES, PHILOSOPHY AND RELIGIOUS
SCIENCES, HISTORY OF PHILOSOPHY, PHD STUDENT

ayhanoztas3@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-5419-044X>

 <http://dx.doi.org/10.29228/k7auifd.35>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

29 Nisan / April 2019

Kabul Tarihi / Accepted

12 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi / Published

Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Aralık / December

Atıf / Cite as

Öztaş, Ayhan, "Siyaset Ütopyalarında Devlet [State in Political Utopias]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 6/11 (Aralık/December 2019): 1009-1042.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved.

For Permissions

ilahiyatdersisi@kilis.edu.tr



SİYASET ÜTOPYALARINDA DEVLET

Öz

Ütopya, her ne kadar çeşitli eleştiriler almış ve gerçekleşme imkânı olmayan teoriler gibi görülse de, insanların geleceğe dair kurguları, ideal olanın tasviri, bir yönüyle yazıldığı dönemin eleştirisi olması ve filozofların epistemolojilerini de yansıtması dolayısıyla, siyaset felsefesinin önemli bir türüdür. Felsefe tarihinde, siyaset felsefesi ile ilgili, bilinen ilk ütopya, Platon'un *Devlet* isimli eseridir. Platon'dan bugüne -içerik açısından, siyaset ütopyaları, korku ütopyaları, tarihi ütopyalar vb. farklı isim ve türde tasnif edilen- birçok ütopya kaleme alınmıştır. Devletin oluşumu, onun görev ve yetkileri, halk-devlet ilişkisi, devleti yöneten kişilerde bulunması gereken özellikler, devletin temel unsurları ve bunların görevleri vb. konular siyaset felsefesinin temel konularıdır. İnsanoğlu neden hep bir toplum meydana getirme eğiliminde olmuştur? Birey sahip olduğu özgürlüğünü, kendi iradesiyle, niçin başkalarına karşı kısıtlamıştır? Toplum yönetecek olan kişi veya kişiler hangi meziyetlere sahiptir ya da sahip olmalıdır ki, kendi aleyhine olan durumlarda bile, insanlar onlara itaat etsinler? Yönetim modelleri içerisinde, toplumun mutluluğunu sağlayacak olan ideal yönetim modeli hangisidir? Devletin temel unsurlarından olan yasalar ve ordu için temel kriterler nelerdir? İdeal toplumun oluşmasında halk ve yönetici ikilisinden hangisi ötekisini öncelemektedir? Bu çalışma, bu ve benzeri soruların cevaplarını siyaset ütopyaları bağlamında ortaya koymayı amaçlamaktadır. Zira filozofların reel durumdan hareketle yazdıkları siyaset felsefesine dair eserlerdeki görüşleri ile ideal olanın tasvir edildiği ütopyalardaki görüşleri birbirinden farklılık arz edebilmektedir. Bunun en güzel örneği Platon'un *Devlet* ve *Yasalar* isimli iki eserindeki bazı görüşlerindeki farklılıklardır.

Özet

Siyaset felsefesi literatürü içerisinde yer alan ütopya, çeşitli eleştiriler yöneltilen ve gerçekleşme imkânı olmayan teoriler olarak değerlendirilen olmuş olsa da, insanların geleceğe dönük kurgu ve hedeflerini yansıtması, bir yönüyle yazıldığı dönemin eleştirisi olması ve filozofların epistemolojilerini de yansıtması nedeniyle felsefi açıdan diğer siyaset felsefesi eserleri kadar değerlidir. Ütopya, onları kaleme alan filozofların siyaset felsefesine dair ideallerinin ürünleridir. Filozofların siyaset felsefesine dair kaleme almış oldukları ve reel durumdan hareketle yazmış oldukları eserlerindeki görüşleri ile ütopyalardakiler birbirinden farklılık arz edebilmektedir. Bu durumda esasen filozofun görüşünü teşkil eden ütopya söylemi olduklarıdır. Zira bu eserler, onları kaleme alan filozoflar için, ideal olanın tasvirleridir. Yani toplum ve devlet için asıl olan, olması istenilen, ütopya ifade edilenlerdir. Mevcut durum, ideal olana göre eksik olan, hatta şikâyet edilen / değişmesi arzu edilir. O nedenle ütopya, filozofun siyaset felsefesine dair esas düşüncelerinin ürünüdür denilebilir. Müellifi olan filozoflar için ütopyalardaki tasvir edilen devlet ve toplumun oluşması, onları eleştiren bazı kimselerin iddialarının aksine, pek tabii mümkündür. Platon'un *Devlet* ve *Yasalar* isimli siyaset felsefesine dair yazmış olduğu iki eserinde, bazı konularda farklı görüşler ileri sürdüğü görülmektedir. O, *Devlet* isimli eserindeki görüşlerinden vazgeçmediğini, o görüşleri halen benimseydiğini, iki eseri arasındaki farklılığın nedeninin, toplumun ideal devlette öngörülen seviyeye ulaşmaması olmasından kaynaklandığını belirtir. Yani *Devlet*'te ileri sürmüş olduğu yasa ve düzenlemelerin, toplum istenilen seviyeye eriştiğinde tatbik edilmek üzere, geçerlilikleri bakidir.

Felsefe tarihinde, siyaset felsefesi ile ilgili, bilinen ilk ütopya, Platon'un *Devlet* isimli eseridir. Platon'dan günümüze, isim ve içerik açısından farklılık arz eden birçok ütopya kaleme alınmıştır. Yazılan bu ütopya içerik açısından siyaset ütopyaları, korku ütopyaları, tarihi ütopya vb. şeklinde tasnif edilmişlerdir. Bu çalışma, ideal devlet tahayyüllerinin yansıttığı eserler olan siyaset ütopyalarında devletin nasıl kurgulan-

dığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. İdeal bir devlette yöneticilerin nitelikleri nelerdir? Halkın yöneticiler karşısındaki durumu nedir? Halk ve yöneticilerin görevleri nelerdir? İdeal devlette hukuk veya yasalar; devletlerin kurulması, güçlü bir şekilde ayakta kalması ve yıkılmasında önemli rolü olan ordu nasıl olmalıdır? Bu ve benzeri soruların cevapları, filozofların siyaset felsefeleriyle ilgili görüşlerinin bütünlüğü içerisinde değil, ütopyalarda aranmaya çalışılmıştır. Çalışmada Platon (M.Ö. 427-347), Fârâbî (870-950), Thoma Campanella (1568-1639), Thomas More (1478-1535), Francis Bacon (1561-1626) ve Thomas Hobbes (1599-1679)'un siyaset ütopyası tarzında yazmış oldukları eserleri esas alınmıştır. Ayrıca her ne kadar bir ütopya kaleme almamış olsalar da, siyaset felsefesinde önemli bir yere sahip olmaları nedeniyle Aristoteles (M.Ö. 384-322) ve Niccolo Machiavelli (1469-1527)'nin görüşlerine de yer verilmiştir. Filozofların görüşleri belirlenen ana başlıklar altında ele alınmıştır.

Filozofların eserlerinde ele aldıkları, ağırlık verdikleri konuların farklılığı nedeniyle, çalışmada belirlenen başlıkların tamamında tüm ütopya yazarı filozoflara atıfta bulunmak mümkün olmamıştır. Örneğin toplumların teşekkülü konusuna Platon eserinde değinirken, More, Campanella ve Bacon, ütopyalarında mevcut bir ideal toplum tahayyülü üzerinden düşüncelerini ortaya koymaları nedeniyle, bu konuya değinmemişlerdir. Dolayısıyla ele alınan konular filozoflara göre kronolojik sırayla değil, konunun ana hatları belli olacak şekilde; konu hakkında fikir ileri süren filozoflar çerçevesinde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışma iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde öncelikle konuya giriş babından olmak üzere ütopyalar hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra toplumların ortaya çıkışları, insanı bireysel yaşamdan toplumsal yaşama yönelten saiklerin neler olduğu, son aşamada ise devletin teşekkülü konularına yer verilmiştir. Toplumun teşekkülü ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan devlet için temel yönetim şekilleri ve bu yönetim şekillerinin birbirlerinden ayrıldıkları noktalar ile filozofların kabul ettikleri ideal yönetim biçiminin hangisi / hangileri olduğu ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise, devleti meydana getiren, onu ayakta tutan temel unsurlar ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle toplumların idaresinin teslim edildiği yöneticiler üzerinde durulmuş, yöneticilerde bulunması gereken vasıfların neler olduğu, devleti ayakta tutabilmek, istikrarı sağlayabilmek için egemenin yapması gereken şeyler, yöneticinin görev ve yetkileri, halkın hangi şartlarda ve nereye kadar yöneticiye itaat etmesi gerektiği, yöneticinin elinde tuttuğu siyasal erkin kaynağı ve sınırları konularına değinilmiştir. Daha sonra, halkın devlet içerisindeki konumu, yönetime karşı sorumlulukları, ideal bir toplumun temel vasıfları ve arzu edilen ideal toplumun nasıl teşekkül edebileceği, mülkiyetin halk arasında nasıl taksim edileceği, toplumun nasıl eğitileceği, halkın yönetime karşı isyanının hangi durumlarda meşru olabileceği konularına yer verilmiştir. Bu bölümde üçüncü olarak devletin üzerine bina edildiği, bir nevi devletin devamının da teminatı durumunda olan, devletin henüz teşekkül sürecinde iken ortaya çıkmaya başlayan yasaların / hukukun kaynağı, etik – hukuk ilişkisi, yasaların kim ya da kimler tarafından yapılması gerektiği, yasalarda temel amacın ne olması gerektiği, adalet – yasa ilişkisi, egemenin yasa karşısındaki durumunun ne olduğu, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek bir elde mi toplanacağı, yoksa kuvvetler ayrılığı ilkesinin mi daha iyi olduğu hususları ele alınmıştır. Bu bölüm içerisinde son olarak, devletin iç ve dış tehditlere karşı koyabilmesini sağlayan, devletin adaleti de çoğu zaman onun gücü sayesinde sağladığı ordu üzerinde durulmuştur. Bu konuda düzenli, güçlü bir ordunun nasıl tanzim edileceği, asker olarak seçilen kimselerin beden ve ruhen nasıl eğitilmeleri gerektiği, toplum içerisinde kimlerin bu sınıfa seçileceği, hangi durumlarda savaşa başvurulabileceği, asker içerisinde hangi sınıfın ordunun temel unsuru olduğu ve hükümdarın dikkat etmesi gereken askerlerin hangileri olduğu konularına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Siyaset Ütopyaları, Devlet, Toplum, Yönetici.

STATE IN POLITICAL UTOPIAS

Abstract

Although utopias are considered as theories that are criticized in various ways, and are considered unlikely to happen, they are still an important form of political philosophy as they reflect the fictions of people about the future, the depiction of the ideal one, the critique of the period in which they were written, and the epistemology of philosophers. In the history of philosophy, the first known utopia about political philosophy is the work of Plato named “the State”. Many utopias -which were classified in different names and types in terms of contents as political utopias, utopias of fear, historical utopias, etc.- have been written since Plato. The formation of the state, its duties and powers, the state-public relation, the characteristics that must be present in the people who are governing the state, the basic elements of the state, and their duties, etc. are the main fields of political philosophy. Why have human beings always had the tendency to create a society? Why have the individuals restricted their freedom against others with their own will? What virtues do the people or people who govern society have or what virtues should they have so that people obey them even in situations that are against their interests? What is the ideal management model that will ensure the happiness of the community among the management models? What are the basic criteria for the laws and the military, which are the basic elements of the state? Which one does prioritize the other, the people or the governors in the formation of the ideal society? This study aims to determine the answers to these and similar questions in the context of political utopias. Because the opinions of philosophers in their works written on political philosophy based on the real situation and their opinions in utopias where the ideal is depicted might differ from each other. The most beautiful example for this is the differences in some of the opinions of Plato that can be found in his two works, “the State” and “the Laws”.

Summary

Although there have been come criticisms about the utopias in the political philosophy literature arguing that they are not possible to come true, these utopias are as valuable as other works of political philosophy, as it is a critique of the period and reflects the epistemology of philosophers and their fictions and goals for the future. Utopias are the products of the ideals of the philosophers on the political philosophy. In their works, the opinions on political philosophy have been written based on real situations and their opinions about utopias may differ from each other. In this case, the essential element that represents the real opinion of the philosopher is what they said in utopias. Because these works are the depictions of the ideal one for the philosophers who write them. In other words, what is essential for the society and for the state is what is desired and expressed in utopia. The current situation is the one that is incomplete compared to the ideal one, it is even the one that is complained/desired to change. For this reason, utopia is the product of the main ideas of the philosopher on political philosophy. For philosophers who are the authors, the formation of the state and the society that are depicted in utopias is -of course- possible, unlike the arguments of some critics. It is seen that Plato expressed different views on some issues in his two works on the political philosophy of the State and the Laws. In his work, he stated that he did not give up his opinions he described in his work “the State”, he still embraced those opinions, and that the reason for the difference between his two works was that the society did not reach the level that was envisaged in the ideal state. In other words, the laws and regulations put forward in “the State” are valid and will be applied when the society reaches the desired level. In the history of philosophy, the first known utopia on political philosophy is the work of Plato named “the State”. Many utopias have been written since Plato until our present time, which differed in terms of names and contents. In terms of their contents, these utopias are classified as political utopias, fear utopias, historical utopias, etc. This

study aims to determine how the state was fictionalized in political utopias, which are the works in which the ideal state visions are reflected. What are the qualifications of the administrators in an ideal state? What is the position of the people against the administrators? What are the duties of the people and the administrators? How should the army that plays an important role in the establishment, survival and destruction of states be, and how should the laws be in the ideal state? The answers to these and similar other questions have been sought in utopias, not in the integrity of the opinions of philosophers on political philosophies. In this study, the works of Plato (427-347 BC), Farabi (870-950), Thoma Campanella (1568-1639), Thomas More (1478-1535), Francis Bacon (1561-1626), and Thomas Hobbes (1599-1679) that were written in the form of political utopia were taken as the basis. In addition, the views of Aristotle (384-322 BC) and Niccolò Machiavelli (1469-1527) were included as they had an important place in political philosophy, although they did not write utopias. The opinions of the philosophers are discussed under these main topics.

Because of the differences in the subjects philosophers dealt with in their works, it has not been possible to refer to all utopian philosophers in all the titles in the study. For example, although Plato dealt with the issue of the formation of societies, More, Campanella and Bacon did not deal with this issue as they expressed their opinions on the ideal society they envisioned in their utopias. For this reason, the topics discussed are not in chronological order according to philosophers, but in a way that would reveal the outlines of the subject in the framework of philosophers who proposed opinions on the subject.

The study consists of two parts. In the first part, information on utopias is given as an introduction to the subject. Then, "the emergence of societies" and the question "what are the motivations that direct people for a transition from individual life to social life?" are dealt with. In the final part, the formation of the state is discussed. The formation of society and the state, which emerged as a result of this, the basic forms of governance and the points in which these forms of governance differ from each other, and the ideal forms of governance accepted by philosophers are discussed.

In the second part, the basic elements that constitute the state and keep it standing are discussed. In this context, the first focus is on the administrators whose administration of society is given as a responsibility. What the qualifications that should be present in the managers are, what the sovereign should do to keep the state standing and to ensure stability, the duties and powers of administrators, the conditions under which the people should obey the administrators, and the source and limits of the political power held by the administrators are discussed. Then, the position of the people in the state, their responsibilities to the administrators, the basic qualities of an ideal society, and how to establish the desired ideal society, how to divide the property among the people, how to educate the society, in which cases the rebellion against the administration may be legitimate are dealt with. Finally, source of the laws on which the state is built, and that constitute a kind of guarantee for the continuation of the state, and which emerge in the stage when the state is still in the process of being formed, ethics-law relation, by who the laws should be enacted, what the main purpose of the laws should be, the relation between justice and law, the situation of the sovereign in the law, whether the legislative, executive and judicial powers will be collected in one hand or not, or whether the principle of separation of powers should be adopted are dealt with. Finally, in this part, the army, which enables the state to fight against internal and external threats, and establish the justice with its power, is focused on. In this context, how to define a regular, strong army, how to physically and spiritually train those chosen as soldiers, who among the society should be elected to this class, in which cases war can be an option, which element in the army is the basic element, and which soldiers the ruler should pay attention to are dealt with.

Keywords: History of Philosophy, Political Utopias, State, Society, Administrators.

GİRİŞ

Yaşadıkları zaman, konum ve koşullar insanların düşünceleri üzerinde büyük etkiye sahiptir. Sadece kendi yaşadıkları değil kendilerinden öncekilerin tecrübelerinin de onların düşüncelerindeki etkileri yadsınamaz. İnsanoğlu hem kendi yaşantısından hem de kendisinden önceki insanların tecrübelerini göz önünde bulundurarak bir takım sonuçlara ulaşır. Bu husus, insanı varlıklar içerisinde seçkin bir konuma getiren, canlı varlık olmaktan insan olma yüceliğine ulaştıran özelliklerindedir.

İnsanların düşünce yapılarını yaşamış oldukları zamandan ayırmak mümkün olmadığından, felsefe tarihinde siyaset felsefesi ile ilgili ileri sürülen fikirleri de filozofların yaşadıkları dönem, bölge ve şartlar bağlamında okumak, düşüncelerinin anlaşılması bakımından son derece önemlidir.

Her ne kadar biyolojik ve akli tekâmülü konusunda farklı görüşler ileri sürülmüş olsa da -en azından vetirenin vahye muhatap seviyesindeki insan neslinin varlığının- vahiy kaynaklı her üç dine göre de genellikle Hz. Âdem'le başladığı kabul edilmektedir. İnsan varlığının kökenine dair temellendirme ister vahiy kaynaklı isterse akli olsun, toplumların nasıl oluştuğu; farklı ihtiyaç ve yönelimlere sahip olmalarına rağmen insanların bir araya gelerek daha üst bir konumda gördükleri bir kişinin buyruğuna girmeyi, kendi çıkarlarına ters düşen hükümler de içeren kanunlara boyun eğmeyi neden kabul ettikleri felsefenin / siyaset felsefesinin ilgi alanı içerisine girmektedir.

Ayrıca yönetici olarak kabul edilen kişi veya kişilerin ortaya çıkışı, bu kimselerde, buyruğu altındaki insanlardan farklı olarak, hangi vasıfların bulunduğu / bulunması gerektiği; sonuçta muhatabı yine kendisi olan insanların, kanunların teşekkülündeki konumunun ne olduğu, önemli sorulardandır. Bu ve benzeri diğer soruların bazılarının cevabını tam olarak bilmemiz belki de mümkün değildir. Ancak, İ. Kant'ın, insan bilgisinin sınırlarını aştığını kabul ettiği metafizik hakkında söylediği gibi, insan zihni bunları merak etmekten ve yorum yapmaktan da geri durmayacaktır.

Tarih boyunca, yönetim şekli ne olursa olsun, devlet denildiğinde olmazsa olmaz sayılabilecek unsurlar: Yöneticiler, yönetilenler (halk), (yazılı veya örfi) yasalar (kanunlar) ve koruyuculardır. Yine bir devletin en başta gelen işlevleri eğitim, adalet ve koruma olarak ifade edilebilir. Devleti oluşturan unsurlar ve devletin devlet olmak bakımından ifa ettiği görevler olarak sayılan bu konular hakkında filozofların yaşamış oldukları zaman ve

şartların da etkisiyle farklı fikirler ileri sürdükleri görülmektedir. Bu çalışmada, Platon (M.Ö. 427-347), Fârâbî (870-950), Thoma Campanella (1568-1639), Thomas More (1478-1535), Francis Bacon (1561-1626) ve Thomas Hobbes (1599-1679)'un, bir yapı olarak toplum ve devletin ortaya çıkışı, devleti oluşturan unsurlar ve onların görevleri, devletin işleyiş sisteminin temelini oluşturan adalet mekanizması ve devlet yönetim şekilleri hakkındaki görüşleri ele alınacaktır. Her ne kadar bir ütopya kaleme almamış olsalar da, siyaset felsefesinde önemli bir yere sahip olmaları nedeniyle Aristoteles (M.Ö. 384-322) ve Niccolo Machiavelli (1469-1527)'nin görüşlerine de değinilecektir. Bu filozofların görüşleri belirlenen ana başlıklar altında ele alınacaktır.

Devlet ve devletin temel unsurları ve bu unsurların fonksiyonlarına ilişkin filozofların, reel durumdan hareketle yazılan siyaset felsefesine dair eserlerdeki ile ideal olanın tasvir edildiği ütopyalardaki görüşleri birbirinden farklılık arz edebilmektedir. Bunun en güzel örneğini Platon'da görmek mümkündür. Onun, ideal devlet teorisinin kurgusu olan *Devlet* isimli eseri ile *Yasalar* isimli eserinde yer alan bazı görüşlerindeki farklılıkların nedeni, ideal olan ile reel olan arasındaki farkta yatmaktadır. Bu çalışma, ideal devlet tahayyüllerinin yansıtıldığı eserler olan siyaset ütopyalarında devletin nasıl kurgulandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. İdeal bir devlette yöneticilerin nitelikleri nelerdir? Halkın yöneticiler karşısındaki durumu nedir? Halkın ve yöneticilerin görevleri nelerdir? İdeal devlette hukuk veya yasalar; devletlerin kurulması, güçlü bir şekilde ayakta kalması ve yıkılmasında önemli rolü olan ordu nasıl olmalıdır? Bu ve benzeri soruların cevapları, filozofların siyaset felsefeleriyle ilgili görüşlerinin bütünlüğü içerisinde değil, ütopyalarda aranmaya çalışılacaktır.

Ütopyalar -her ne kadar çeşitli eleştiriler almış ve gerçekleşme imkânı olmayan teoriler gibi görülse de- insanların geleceğe dair kurguları, bir nevi geleceğe dönük hedefleri olması dolayısıyla, felsefi anlamda en az diğer siyaset felsefesi eserleri kadar değerlidir. Zira belki bugün bizler, geçmişin hayallerini yaşamaktayız ve gelecek de bizim hayallerimize göre şekillenecektir.

Filozofların eserlerinde ele aldıkları, ağırlık verdikleri konuların farklılığı nedeniyle, çalışmada belirlenen başlıkların tamamında tüm ütopya yazarı filozoflara atıfta bulunmak mümkün olmamıştır. Örneğin toplumların teşekkülü konusuna Platon eserinde değinirken, More, Campanella ve Bacon, ütopyalarında mevcut bir ideal toplum tahayyülü üzerinden düşün-

celerini ortaya koymaları nedeniyle, bu konuya değinmemişlerdir. Dolayısıyla ele alınan konular filozoflara göre kronolojik sırayla değil, konunun ana hatları belli olacak şekilde; konu hakkında fikir ileri süren filozoflar çerçevesinde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışma başlıca iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle ütopya kavramından hareketle siyaset felsefesi eserlerinin bir türünü teşkil eden ütopyaların amaçları, toplumlara katkıları ve ütopyalara yöneltilen eleştiriler ana hatlarıyla ele alınmıştır. Daha sonra devlet, yönetim şekilleri vb. siyaset felsefesinin ve ütopyaların temelini teşkil eden toplum ve onun ortaya çıkışı hakkında ileri sürülen tezlere yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise devleti meydana getiren temel unsurlardan olan yöneticiler, halk, yasalar ve ordu konuları siyaset ütopyaları bağlamında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. ÜTOPYALAR VE TOPLUMLARIN TEŞEKKÜLÜ

1.1. Ütopyalara Genel Bir Bakış

Ütopya terimini, ideal ya da yetkin toplum; ideal ya da yetkin bir toplum düzeni ortaya koyan tasarım¹; örnek olmayı amaçlayan biçimler altında, toplumların gerek tamamlanmış ve kusursuz gerekse bitmemiş ama geleceği parlak esin ya da düşlerini dile getiren düşünsel üretimler bütünü şeklinde tanımlamak mümkündür.²

Gerçek bilginin ne olduğu konusunda *idea* nazariyesini benimsemiş olan Platon, ideal devlet konusunda da felsefe tarihinde bilinen ilk ütopya örneğini yazan filozoftur.³ Yaşamış olduğu dönemde siyasi mücadeleler sonucu ortaya çıkan iç savaşlar ve bunlar neticesinde meydana gelen istikrarsızlık, gerginlik ve huzursuzluklar Platon'un mevcut sisteme eleştirel bakmasına neden olmuştur.⁴ Esasında ütopya kavramının tanımında da eleştirel yön ön plana çıkmaktadır. Zira ideal toplum hâlihazırda olan değil, gelecekte olması arzulanan / tasarlanan; eğer ideal olduğu farz edilen toplum veya yönetim geçmişte var olmuş ise, tekrar tezahür etmesi arzu edilendir.

Ütopya yazarı filozof, insanlar için her bakımdan ideal olduğuna inandığı yetkin bir toplumsal düzen tasarlar. Gerek insanların gerekse toplumun

¹ Ahmet Cevzici, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 4. Baskı (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000), 966.

² Alberto Tenenti, "Ütopya", *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, haz. Philippe Raynaud - Stéphane, trc. İsmail Yerguz, v.dğr., 3. Baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 949.

³ Cevzici, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 966.

⁴ Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, 25. Baskı (Ankara: BB101 Yayınları, 2017), 175,176.

kurtuluşunun da bu ideal düzene riayet etmekle gerçekleşeceğini savunur. Bununla birlikte arzu edilen ideal düzenin hayata geçirilme şansı pek olmadığından bir ütopya olarak kalır. Ancak bir ütopyanın tam olarak hayata geçirilme imkânı olmasa bile ona bir şekilde yaklaşmak mümkün olabilir. Fakat ütopyalara, gerçekleşme şansı olmayan, gerçekdışı ve bu nedenle de değersiz şemalar olarak olumsuz yaklaşımlar da söz konusudur.⁵

Ütopyalar, içerik açısından farklı başlıklar altında toplanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Düşünürün ideal bir toplum düzeni kurmak amacıyla tasarladığı ütopyalar *siyaset ütopyaları*; G. Orwell'ın 1984 ve A. Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* isimli eserleri gibi, birinci tür ütopyaların aksine, olup bitenlerin gözlemlendiği, toplumun olması gerekene yönlendirilmesi yerine, var olan durumun aynı şekilde devam etmesi halinde gelecekte nelerin olabileceğinin öykülendiği ütopyalar *korku ütopyaları* olarak isimlendirilmişlerdir. Ayrıca Hegel, Spencer ve Marx gibi filozofların, tarihsel gelişmenin son ve nihai evresinde tezahür edeceğini ileri sürdükleri toplumsal düzenler de bir başka ütopya türü olarak kabul edilmektedir.⁶ Bu çalışmada ele alınacak ütopyalar, çalışmanın konusu gereği, siyaset ütopyalarıdır.

Siyaset ütopyalarındaki ideal toplum teorileri düşünürlerin metafizik ve bilgi konusundaki görüşleriyle yakından ilişkilidir. Platon'un bilgi konusunda ileri sürmüş olduğu *idea* öğretisi ile ideal devlet anlayışı, Fârâbî'nin insanın bilgi edinme sürecindeki *Faal Akıl*' a yüklemiş olduğu rol ile ideal devlet başkanında aradığı vasıflar tutarlılık arz etmektedir. F. Bacon'da, Platon, More ve Campanella'nın ütopyalarında, yurttaşlar arasındaki sınıf farklarının, kavgaların ve daha birçok sorunun temelinde yatan özel mülkiyete karşı olumsuz yaklaşım, onun "*Bilmek, egemen olmaktır*" anlayışıyla uyumlu olarak değişmiştir.⁷

Tarih boyunca toplumlar üzerinde en büyük etkiye sahip unsur dindir. Zira din, giyim kuşamdan mimariye, ahlaktan ekonomiye ve siyasete kadar hemen bütün alanlarda toplumları şekillendiren bir etkidir. Bu nedenle ütopyaların içerik olarak şekillenmesindeki temel unsurlardan birisi de dindir. Ancak bu etki sadece inancın düşünceye yansımaları şeklinde değil,

⁵ Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 967.

⁶ Bk. Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 967,968.

⁷ Bu konuyla ilgili olarak bk. Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, 176.; A. Weber, *Felsefe Tarihi*, trc. H. Vehbi Eralp, 1. Baskı (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2015), 228,229.

bir dine karşı eleştirinin sonucu olarak şekillenen bir toplum düşüncesi de olabilmektedir.⁸

Bu bölümde son olarak ütopyalara yöneltilen bazı eleştirilere de kısaca değinmek yerinde olacaktır. Öncelikle, ütopyalarda toplumun hedeflenen ideal toplum seviyesine ulaşması için eğitim önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda çok sayıda ütopyacı, çocukların eğitimini aileden alıp daha titiz ve bütün haklarıyla birlikte bir devlet okuluna vermeyi düşünmüştür.⁹ Böyle bir düşüncenin, siyaset felsefesi alanında bireyin özgürlüğünü ön planda tutan anarşizmi¹⁰ benimseyen kimselerce kabulü imkânsızdır. Bu şekildeki bir düşüncenin, devletin kendisine sadık, kişisel farklılıkların törpülediği, kişiler ve toplumlar var etme çabası olarak yorumlanması kaçınılmazdır.

Ütopyalarda genellikle giyim kuşamdan ekonomik ilişkilere, beslenme, oyun, sanatsal üretimlerden cinsel ilişkilere kadar programlanmış bir toplum öngörülmektedir. Toplum düzeni konusunda ütopyalar arasında bazı farklılıklar olmasına karşın ortak olan şey gündelik yaşamla ilgili her durumda sistematik kamu müdahalesidir. Ütopyacı bütün öğretilerini insanların boyun eğmekten başka bir şey yapamayacakları temel değerlere bağladığından, bu değerlerin değiştirilmesi olanaksızdır. Ayrıca ütopya, mutlak olanın araştırması olduğu için -ülkeyi koruyacak askerlerin sayısından şehirlerin büyüklük ve nüfusuna, her bir evde kalacak kişilerin sayısına varıncaya kadar her şey tam olarak tasarlandığından- hazırlamış olduğu plana uymayan bir durumla karşılaştığında bocalamaktadır.¹¹

Bazı eleştirilere maruz kalsa da ütopyalar, çalışma sürelerinin kısaltılması, doğal kaynakların, sanayi kaynaklarının ya da teknolojik yöntemlerin toplumsal bakımdan örgütlü biçimde kullanılması, dinsel hoşgörü gibi başlangıçta düşsel olan; ancak er ya da geç gerçekleşecek bir dizi buluşun habercisi olmuşlardır. Ütopyalar insanoğlunun yeryüzündeki mutluluk özleminin de ifadesi olması açısından önemlidir. Bu eserlerde mutluluğu elde etmenin yolları somutlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu yönüyle ütopyalar siyasal nitelik arz eden sorunlara ilişkin çeşitli çözümlerin geliştirilmesinde de kaynaklık etmişlerdir.¹²

⁸ Bk. Thoma Campanella, *Güneş Ülkesi*, trc. Çiğdem Dürüşken, 3. Baskı (İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2013), 39,47; Kurtul Gülenç, "Niccolo Machiavelli", *Platon'dan Zizek'e Siyaset Felsefesi Tarihi*, ed. A. Tunçel - K. Gülenç, 2. Baskı (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2014), 161.

⁹ Tenenti, "Ütopya", 951.

¹⁰ Anarşizmin siyaset felsefesiyle ilgili görüşleri için bk. Neşet Toku, *Siyaset Felsefesine Giriş*, (İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2012), 293-303.

¹¹ Tenenti, "Ütopya", 952.

¹² Tenenti, "Ütopya", 954,955.

1.2. Toplumların Oluşması ve Devletin Ortaya Çıkışı

Sadece hayvanlar için değil, pek çok canlı formun da -aynı bölgede çoğalma, toplu olmaksızın tek olarak çok fazla gelişememe vb. nedenlerle- birlikte varlığını devam ettirdiği görülür. Canlı varlıklarda görülen aynı türlerin bir araya gelerek grup halinde yaşamaları, kendi aralarında iş bölümü yapmaları, grup üyelerinin tehlikelere karşı korunması gibi birçok özellik, Aristoteles felsefesindeki varlıkların kendi özlerine uygun olan yöne doğru hareket ettiği düşüncesine de uygun olarak, basit düzeyde bir toplu var olma isteğini akla getirmektedir. Bu durum varlık felsefesinde, ay altı âlemde bulunan varlıkların -bayağı olandan mükemmel olana doğru yapılan derecelendirmeye uygun düşecek şekilde- basitten daha sistemli olana doğru bir topluluk ruhu taşıdığını göstermektedir. Felsefe tarihindeki bu varlık hiyerarşisine göre bir üst basamaktaki varlık, sahip olduğu özellikleri bakımından aşağıdakilerden daha iyi konumdadır. Bu durumda eğer bir arada bulunma bir meziyet ise, ay altı âlemdeki varlık hiyerarşisinde en üstte bulunan insanın bu meziyetten mahrum olması düşünülemez. Netice olarak, insanlık tarihinde, en küçük birimiyle bile olsa, en uzaktaki bir geçmiş zaman dahi, bizi insanoğlunun bir topluluk içinde yaşadığını kabule zorlamaktadır. Toplum öncesi bir durum; filozofların, toplumbilimcilerin ve siyaset kuramcılarının sadece toplumu anlamak ve anlamlandırmak için başvurdukları farazi bir kurgudan öte bir şey değildir.¹³

İlkçağ filozoflarından Platon, toplumun oluşmasında en önemli faktör olarak, yaratılışı gereği insanın bütün ihtiyaçlarını karşılama konusunda kendi kendine yetemeyişi nedeniyle başkalarına duymuş olduğu ihtiyacı görür. Ona göre, insanın yemek, barınma ve giyinme gibi ihtiyaçlarını ortak eylem dışında bir yolla karşılaması mümkün değildir. Yani insanoğlu bu ihtiyaçlarını en iyi toplum içerisinde karşılayabilir. Bu nedenle insan hemcinslerinden vazgeçemez. Sonuçta ürünlerin mübadelesini de içeren bir işbölümü ortaya çıkar. Bu sayede herkes kendi istidadına uygun bir işi yapacak, daha verimli ve daha kaliteli üretim meydana getirilecektir.¹⁴

Platon'a göre, yeryüzünde insan soyunun çok az olduğu zamanlarda insanlar birbirlerini seviyor, birbirlerini hoş tutuyorlardı. Aralarında yiyecek yüzünden kavgalar söz konusu değildi. Yoksulluk yoktu ve bu nedenle aralarında düşmanlık da mevcut değildi. Zenginlik ve yoksulluğun olmadığı bu toplulukta insanlar arasında rekabet, haksızlık, yalan bulunmuyordu. İn-

¹³ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 161.

¹⁴ Ahmet Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 7. Baskı (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 105.

sanoğlu uzun bir süre bu şekilde bir hayat sürmüştür. Uygarlık olarak daha geri olmalarına karşın daha saf ve mert idiler. İnsanoğlu böyle dönemleri yaşarken yasa koyuculara da ihtiyacı yoktu. Zamanla insanlar sahip olunan şeylerle yetinmeyerek daha fazlasını istemeye başlamış ve bunun sonucunda gerek toplum içerisinde gerekse dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı toplumun düzene sokulması ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu düzen gereksinimi de devleti meydana getirmiştir.¹⁵

Hocası Platon gibi insanı sosyal bir varlık (*zoon politikon /siyasal bir hayvan*) olarak kabul eden Aristoteles'e göre, insan ancak bir devlette, toplumda olgunluğa erişebilir. İnsan, bir arının ya da sürü içerisinde yaşayan başka bir hayvanın olmadığı kadar siyasal bir canlıdır.¹⁶

İnsanın sahip olduğu dil, yararlı ve zararlıyı, doğruyu ve yanlışını bildirmeye yarar. İnsanı diğer canlılardan ayıran asıl özellik, yalnızca onun doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü, haklı ile haksızı sezebilmesidir. Bir aile ya da şehri meydana getiren şey de bu konularda ortak bir görüşü paylaşmaktır.¹⁷

İnsanın doğasında fazilet için bir yatkınlığın var olduğunu söyleyen Aristoteles'e göre, faziletler bu tabii yatkınlıktan gelişecektir. Bu nedenle devletteki şartlar bu gayeyi gerçekleştirmek için hazırlanmalıdır. Yönetim biçimlerinin doğruluğu ya da yanlışlığının ölçüsü de bu ahlaki eğitimi başarıp başaramayacaklarına göre olmalıdır.

Aristoteles'e göre, aile toplumun temelidir. Aileler birleşerek köy topluluğunu, topluluklarda birleşerek devleti meydana getirirler.¹⁸ O, devleti bütün yeterlik unsurlarını kendi içinde bulunduran; yalnız yaşamak için değil, iyi yaşamak için kurulmuş mükemmel bir topluluk olarak tanımlar.¹⁹

Platon'un toplum ve devletin ortaya çıkışı hakkındaki görüşünün Fârâbî tarafından aynen kabul edildiğini görüyoruz. Nitekim o, *el-Medinetü'l Fâzıla* isimli eserinde toplumun oluşmasındaki temel nedeni açıklarken, insanın ihtiyaçlarını kendisinin yalnız başına karşılamasının mümkün olmayışından hareket etmektedir. Ona göre, birey tabiatındaki mükemmelleşme ihtiyacını ancak muhtelif insanların -yardımlaşma maksadıyla- bir araya gelmeleriyle karşılayabilir.²⁰

¹⁵ Platon, *Yasalar*, trc. Candan Şentuna - Saffet Babür, 1. Baskı (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012), 122-124.; Muharrem Hafız, "Platon ve Siyaset Felsefesi", *Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni*, ed. Bayram Ali Çetinkaya, 2. Baskı (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 2/78.

¹⁶ Aristoteles, *Politika*, trc. Mete Tunçay, 19. Baskı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017), 12.

¹⁷ Aristoteles, *Politika*, 12.

¹⁸ Erdem, Hüsameddin, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 3. Baskı (Konya: 1998), 217,218.

¹⁹ Abadan, Yavuz, *Devlet Felsefesi Seçilmiş Okuma Parçaları*, trc. Nermin Abadan, v.dğr., (Ankara: Ajans-Türk Matbaası, 1959), 153.

²⁰ Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, trc. Nafiz Danışman, (İstanbul: MEB Yayınları, 1989), 79.

İnsanın doğası gereği toplumsal olduğu veya Tanrı'nın onu bir toplumda yaşayacak şekilde yarattığı görüşlerini reddeden Machiavelli'ye göre, toplum doğal değildir ve o bir sözleşmeden de doğmamıştır. İdeal toplum örneği olarak Roma İmparatorluğunu gören Machiavelli için bunun nedeni, Roma İmparatorluğunda bireysel etkinliğin oynadığı roldür. O, toplumun ve egemenliğin kaynağıyla ilgili soruyu, toplumun kurucusu sorusunun oluşturduğu genel çerçeveye içinde ele alır.

İnsanın doğal kötülüğü ve bencilliğinin su yüzüne çıktığı, dindarlık duygularının zayıfladığı, bozuk ve çürük bir toplumda Machiavelli merkezkaç eğilimleri olabildiğince azaltarak, güçlü ve birlik içinde bir toplum oluşturabilecek yegâne gücün mutlak hükümdar olduğunu kabul etmektedir.²¹

Toplumun kaynağını, bireyler arasındaki sözleşmeyle açıklayan Thomas Hobbes için toplum sözleşmesi, insanın temel amacı olan kendini koruma ihtiyacına dayanır. Onun *doğa durumu* olarak ifade ettiği toplum öncesi durum, bireylerin kendilerini korumak için sürekli daha fazla güç arayışında oldukları bir savaş durumudur. Doğa durumu, en güçlü bireylerin bile yaşamını korumak açısından belirsizliği barındırdığından bireyler bir sözleşmeyle toplumu oluşturmuşlardır. Bu sözleşmeyle bireyler bütün güçlerini devrederek devleti meydana getirirler ve devletin garantörlüğündeki bir toplumsal yaşam içerisinde yaşamlarını güvence altına almış olurlar.²²

Toplumların oluşmasında önemli unsurlardan birisi de dindir. Hobbes'a göre, insanların Tanrı ile kurmuş oldukları ilişkinin bir sonucu olan din, örneğin Hıristiyanlık gibi gerçek bir din, Tanrı ile insan arasındaki ilişkinin gerçek ifadesi olarak ortaya çıkabilir. Paganizme karşı olan ve İslam'ı dışlayan Hobbes için Tanrı'nın emirlerini temsil eden dinler Hıristiyanlık ve Yahudiliktir. Eskiden Yahudilik, şimdi ise Hıristiyanlık, doğal, sivil ve ilahi yasaların uyumunu ve beraberliğini sağlayan yegâne dinlerdir.²³

Devletin amacının bireysel güvenlik olduğunu düşünen Hobbes, özgürlüğü ve bir başkası üzerinde egemenlik kurmayı seven insanların sonuçta doğa durumundan, diğer bir ifadeyle savaş durumundan kurtulmak istediklerini söyler. İnsanları, ceza tehdidiyle ahitlerine uymaya zorlayacak, Hobbes'un *doğal hukuk* (akılla belirlenen, insanların hayatlarını koruyabilmelerini sağlayan ve kendileri için zararlı şeyleri yasaklayan genel kurallar) olarak tanımladığı hukuk ilkelerini uygulayacak üst otorite olmadığında,

²¹ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 422.

²² Küçükkalp, Derda, *Siyaset Felsefesi*, 2. Baskı (Bursa: Dora Yayınları, 2016), 97.

²³ Kulak, Önder, "Thomas Hobbes", *Platon'dan Zizek'e Siyaset Felsefesi Tarihi*, ed. A. Tunçel - K. Gülenç, 2. Baskı (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2014), 223,224.

savaş durumundan kurtulmak mümkün değildir. Doğal hukukun varlığı, onu uygulayacak bir güç olmadığı sürece bir anlam ifade etmeyecektir. Hobbes'e göre, devletin ortaya çıkışı buraya dayanmaktadır. İnsanları, yabancılardan ve birbirlerinden gelebilecek saldırılara karşı koruyabilecek, emekleri aracılığıyla mutlu bir şekilde yaşayabilecekleri şartları onlara sağlayacak bir üst otoriteye duyulan ihtiyaç, devletin ortaya çıkışının temelidir. Bu üst otoriteyi kurmak, insanların sahip oldukları tüm hakları, tek bir kişiye ya da bir heyete devretmekle mümkündür. Hobbes, devletin, onun toplumsal sözleşme olarak ifade ettiği, bir mutabakatın sonucunda doğmuş olduğunu söyler.²⁴

Hobbes'e göre, devletin kurulmasının sonuçları şunlardır: 1. "Uyruklar hükümet şeklini değiştiremezler." 2. "Egemen güçten vazgeçilemez." 3. "Hiç kimse, çoğunluk tarafından belirlenen egemenin kuruluşuna, adaletsizlik etmeden karşı gelemez." 4. "Egemenin eylemleri uyruk tarafından değiştirilemez." 5. "Egemenin yaptığı hiçbir şey uyruk tarafından cezalandırılmaz." 6. "Uyrukların barışı ve savunulması için neyin gerekli olduğuna egemen karar verir." 7. "Uyruklardan her birinin, başka hiçbir uyruğun adaletsizlik etmeden ondan alamayacağı, hangi şeylerin kendisine ait olduğunu bilebileceği kurallar yapma hakkı" egemene aittir. 8. "Yargılama ve anlaşmazlıkları çözme hakkı egemene aittir." 9. "Uygun gördüğü şekilde savaş ve barış yapma hakkı egemene aittir." 10. Egemen, ödül ve ceza verme ve bunu dilediği gibi yapma hakkına sahiptir. 11. "Şeref ve paye verme hakkı da egemene aittir."²⁵

Toplumların ortaya çıkışının nedenini insanın temel ihtiyaçlarını karşılayamayışına dayandıran Platon ve Fârâbî'den farklı olarak, insanı siyasal bir varlık olarak tanımlayan Aristoteles'te toplum, insanın olgunlaşmasının temel koşuludur. More, Campanella ve Bacon'un ütopyalarında, hâlihazırda mevcut olduğu varsayılan ideal bir devlet üzerinden konular işlenmeye çalışıldığı için, bu konuya yer verilmemiştir. Hobbes ise toplumun ortaya çıkış sebebi olarak güvenlik gerekçesini ileri sürer. Ona göre, güvenlik ihtiyacının karşılanamaması, pek çok yetkiyi eline verdiği egemene karşı isyanın da yegâne meşru nedenidir.

Ortaya çıkışı ve teşekkülü farklı şekillerde temellendirilen toplumlarda var olan yönetim şekilleri ve bunlardan hangisi veya hangilerinin ideal yönetim şekli olduğu siyaset ütopyalarının ana konularındandır. İdeal yöne-

²⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, trc. Semih Lim, 15. Baskı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 99-106.; Yıldırım Torun, *Siyaset Felsefesi Tarihinde Devlet*, 2. Baskı (Ankara: Orion Kitabevi, 2016), 139,141,142.

²⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, 137-142.

tim mevcut yönetim şekillerinden birisi midir? Değilse filozofun önermiş olduğu yönetim hangisidir? İdeal yönetimde, birbirini etkileme açısından, yöneticinin toplum karşısındaki konumu veya halkın yönetici karşısındaki konumu nedir? Başka bir ifadeyle ideal toplumun oluşması iyi yönetimle midir, yoksa ideal toplumun oluşmasının bir sonucu olarak mı iyi yönetim veya yöneticiler başa geçecektir? Bir sonraki bölümde ütopyalar bağlamında filozofların, yönetim şekilleri ve ideal yönetimler hakkındaki görüşleri ele alınacaktır.

1.3. Yönetim Şekilleri ve İdeal Yönetim

Siyaset ütopyalarında, hangi yönetim şeklinin ideal yönetim şekli olduğu kadar tavsiye edilen veya tahayyül edilen yönetimin hayata geçirilebilir olup olmadığı sorusu da önemlidir. Platon'a göre, "*Devlet*" adlı eserinde kurgulanmış olan ideal yönetim biçimi belki dünyanın hiçbir yerinde olmayabilir; ama gökte bunun bir örneğini bulmak mümkündür. Böyle bir yönetimin bugün yeryüzünde varlığı veya yokluğu ya da bir gün kurulacak olmasının önemi yoktur. Bilge olan böyle bir yönetim düzenini benimser.²⁶

Platon'un ideal devlet teorisinde ulaştığı sonuca göre, üç parçalı ruha üç sınıflı devlet yönetimi karşılık gelir. Devlette ruhun üç kısmının karşılıkları şunlardır: Akıllı ruha, yöneticiler, ruhtaki öfkeli kısma savaşçılar veya koruyucular, itkilere, iştahlı veya arzulatoryıcı ruha ise işçi, köylü, tüccar, her türlü zanaat ve serbest meslek sahibi insanı içine alan üreticiler sınıfı denk gelmektedir. Aklın idaresine, filozof-kralların yönetimiyle bir komünizm sistemi tekabül eder. Platon'un benimsemiş olduğu ideal yönetim biçimi bir otokrasidir. Ona göre, devlet veya toplum "büyütülmüş insan"dır.²⁷ Platon'un ideal yönetiminde devlet, bir hükümdar tarafından değil, filozoflardan müteşekkil aristokratlar tabakasınca yönetilir.

Demokratik yönetimlerde "halk meclisi" halkın bütün mukadderatını tayin eder. Demagoglular tarafından yönlendirilen ve yönetilen halk meclisleri sürekli fikir değiştirmeleri nedeniyle Atina'ya büyük zararlar vermişti. Bu tip bir yönetim kendisi bizzat heyecan ve ihtiraslara dayandığı için, onun vatandaşları da devletine paralel bir tip geliştirmiş, bunun sonucunda vatandaşlarda da akıl yerine heyecan ve ihtiraslara hâkim olmuştur. Bu nedenle Platon bu yönetim şekline pek sıcak bakmaz.²⁸

²⁶ Platon, *Devlet*, 359.

²⁷ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 107,108.; Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, 176.

²⁸ Erdem, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 168,169; Yıldırım Torun, *Siyaset Felsefesi Tarihinde Devlet*, 54.

Aristoteles, siyaset felsefesi konusunda tarihi realitelerden hareket etmiştir. O, daha önce gelip geçmiş yönetim biçimlerini incelemiş ve onların iyi ve kötü taraflarını tespit etmeye çalışmıştır. Ona göre, realitede *Monarşi*, *Aristokrasi* ve *Demokrasi* olmak üzere üç tür devlet şekli vardır. Her bir yönetim şeklinin kendine göre haklı tarafı vardır. Bunlar uygulandıkları gaye bakımından sağlıklı da olabilir sağlıklı da.

Aristoteles, var olan yönetim türlerinden herhangi birini tercih etmek yerine karma yönetimlerin daha başarılı olacağına inanmaktadır. Bu nedenle de, orta sınıftan devlette ağırlığını hissettirebileceği bir yönetim biçimi olan aristokrasi ile demokrasi karışımı bir yönetimi savunmaktadır. Bununla birlikte yönetim biçiminin iyiliği, halka uygunluğu ile doğru orantılıdır.²⁹

Fârâbî, mevcut siyasi modellerle ilgili değerlendirmelerinde, her ne kadar isimlendirmede farklılıklar arz etse de, Platon'un belirtmiş olduğu modelleri aynı şekilde kabul etmiştir. Fârâbî mevcut kötü siyasi modelleri öncelikle *cahil toplum*, *fasık toplum* ve *sapık toplum*³⁰ olarak belirtmekle birlikte detaylarda bunu dört kategori olarak ifade etmektedir. Bunlar Platon'un yanlış yönetimler olarak ifade ettiği *oligarşi*, *timokrasi*, *demokrasi* ve *diktatörlük*'e karşılık gelen *zenginlik ve zevki esas alan*, *şan ve şerefi esas alan*, *eşitlik ve özgürlüğü esas alan* ve *zorbalık ve tahakkümü esas alan* yönetim modelleridir.³¹ Ancak Fârâbî, kötü ve yanlış yönetim modellerine, Platon'dan farklı olarak bir de *bedevi toplum* modelini ekler. Bu toplum, insanların hayatlarını idame ettirebilmek ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla oluşturdukları toplumdur. Sözü edilen zorunlu ihtiyaçlar, çiftçilik, avcılık, hayvancılık ve soygunculuk gibi yollarla karşılanmaktadır. Bu şekildeki bir toplumda yönetici, insanların zorunlu ihtiyaçlarını karşılamada onları çalıştırmalarını bilen, onlar için gerekli şeyleri koruma maharetini gösteren ve zorunlu ihtiyaçlarını onlara kendi sahip olduğu şeylerden cömertçe veren kişidir.³²

Felsefi bilgelikle iktidarı birleştiren Fârâbî'ye göre, yetkin idarecilerce, yani peygamberler tarafından ve onların belirledikleri ilkelere göre yönetilen toplum, iyi toplum veya erdemli şehirdir.³³ Erdemli şehirleri büyük, orta ve küçük şeklinde üç kısma ayırır da Fârâbî için ideal topluluk evrensel öl-

²⁹ Aristoteles, *Politika*, 121,122,127,128; Hüsameddin Erdem, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 217.

³⁰ Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, 90.

³¹ Toklu, Neşet, *Siyaset Felsefesine Giriş*, (İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2012), 79.

³² Toklu, *Siyaset Felsefesine Giriş*, 81.

³³ Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, 84-87.

çekte olanıdır.³⁴ Onun, Platon ve Aristoteles'ten farklı olarak evrensel boyutta bir toplum düşüncesi, inanmış olduğu İslam'dan kaynaklanmaktadır.³⁵

More'un (1478-1535) devlet teorisinde, bilge kişiler arasından seçilen yöneticiler yaşamları boyunca görev yapmak üzere seçilirler. Ülkenin başında, tiranlığa saptığı zaman görevden uzaklaştırılacak bir hükümdar vardır. Onun tercih etmiş olduğu yönetim şekli ise temsili demokrasidir.³⁶ More'un *Ütopya*'sında devleti yönetenler, kendilerini halktan üstün görmedikleri ve yaşam tarzı olarak da onlardan farklı olmadıkları için, toplumdan hiçbir karşılık beklenmeksizin saygı görürler.³⁷

More'un ideal devletinde en önemli husus özel mülkiyetin ortadan kalkmasıdır. Özel mülkiyet ortadan kaldırılamıyorsa, onun zararlarının en azından hafifletilebilmesi için yasalar çıkarılarak mülkiyetin sınırlarının belirlenmesi gerekir. Bu yapılamadığı takdirde ideal bir yönetimden söz edilemez.³⁸ Özel mülkiyet konusunda Platon'un görüşlerini benimsemekle birlikte More, Platon'dan farklı olarak, onun yalnızca yöneticiler için tasarladığı yaşam tarzını ideal devletin tüm yurttaşlarına yayar.³⁹

Tiranlara kendi tasarladığı ülkesinde yer vermeyen Campanella'da (1568-1639) hükümetin görevleri, halk tarafından seçilen bilge kişilerce yerine getirilmektedir. Devletin başında felsefeciler ya da din adamları yer alır.⁴⁰ Onun, *Güneş Ülkesi* isimli eserinde dinsel birlik içerisinde bulunan evrensel bir papalık monarşisininin hayalini kurduğu anlaşılmaktadır.⁴¹ Campanella'nın ideal devletinde bilim felsefe hâkimdir.

Thomas More ve Platon'da olduğu gibi Campanella'nın *Güneş Ülkesi*'nde de vatandaşlar devletin sıkı denetimi altındadır. Özel mülkiyet konusu Campanella için de toplumun huzuru açısından önemli bir sorundur. *Güneş Ülkesi*'nin insanların kendilerine ait evleri, eşleri ve çocukları yoktur. Ülkede her şey ortaktır; bu, insanlarda bencilliğin artmaması, vatan sevgi-

³⁴ Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, 79,80.

³⁵ Toku, *Siyaset Felsefesine Giriş*, 82.

* Fârâbî'nin, toplumları erdemli olan ve olmayan şeklindeki tasnifini aynen benimsemiş olan, Osmanlı dönemi önemli düşünürlerinden Kınalızâde'ye (ö. 979/1572) göre, Fârâbî'nin erdemli toplum hayalı, Osmanlıda Kanuni döneminde gerçekleşmiştir. Bk. İlhan Kutluer, *Yitirilmiş Hikmeti Ararken*, 4. Baskı (İstanbul: İz Yayınları, 2017), 490,491.

³⁶ Thomas More, *Ütopya*, trc. Necmiye Uçansoy, (İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2007), 81.

³⁷ More, *Ütopya*, 130,131.

³⁸ More, *Ütopya*, 67,68,69.

³⁹ Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, 30. Baskı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017), 189.

⁴⁰ Thoma Campanella, *Güneş Ülkesi*, trc. Çiğdem Dürüşken, 3. Baskı (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2013), 39,55.

⁴¹ Çetinkaya, *Ortaçağ ve Yeniçağ Felsefe Tarihi*, 168.

sinin azalmaması açısından gereklidir. Toplumun ve devletin yararı bireyin yararının üstündedir.⁴²

“ *Bilmek, egemen olmaktır*” görüşünü savunan⁴³ Francis Bacon’a (1561-1626) göre, en iyi politik düzen ancak doğaya egemen olma yolunda önemli bir takım ilerlemeler kaydedildikten sonra tasarlanıp hayata geçirilebilecektir. İnsanlar sadece bilgi yolunda ilerleme gerçekleştirildikten sonra, kendileri için gerçekten iyi olanı görebilecekler, neyi istemelerinin doğru olacağını ancak o zaman anlayacaklardır. Bu nedenle Bacon, iki ayrı siyaset felsefesi tasarlamıştır. İlki, ideal devleti temsil eden Yeni Atlantis’e varıncaya kadarki dönemi temsil eder; ikincisi ise Yeni Atlantis’in siyasi ve toplumsal düzenini meşrulaştırmayı amaçlar. Bunlardan birincisi geçici dönemi ifade eder; diğeri kalıcıdır.

Yaşamış olduğu dönemde içerdeki siyasi karışıklıkların ve dini çatışmaların bilime ve onun gelişmesine zarar vereceğini düşünen Bacon, muhafazakâr olarak tanımlanabilecek olan geçici politika anlayışıyla, üç temel kurumun bekasını savunmuştur. Bunlar: Taç, kilise ve imparatorluk.⁴⁴

Bacon’un ilerici ve evrensel olarak nitelendirdiği ve meşrulaştırmaya çalıştığı, Yeni Atlantis’e ulaşıldıktan sonraki dönem, ikinci yönetim şeklinde ise emperyalizm vardır. Onun meşrulaştırmaya çalıştığı bu emperyalizm, denizcilğe, dolayısıyla dünyanın çeşitli yerlerinin fethini gerektiren bir siyaset anlayışına dayanmaktadır.⁴⁵ Bu emperyalizmi ortaya çıkaran ise, dünyanın dört bir yanını dolaşan, Londra’daki mağazalara İngiltere’de olmayan malları taşıyan, emperyalizmi despotik bir güçten çok iktisadi kazanç yoluyla anlayan yeni bir insan sınıfıdır. Bacon’a göre, işte bu sınıf insanlığı Yeni Atlantis’e taşıyacak gemiyi temsil eder.⁴⁶

Devletin temeli veya reformların gerçekleşmesi için mutlak egemen ya da yasa koyucunun gerekli olduğunu söylemiş olmasına rağmen Machiavelli için ideal yönetim modeli mutlak monarşi değildir. Halkın prenslerden daha basiretli ve daha istikrarlı olduğunu söyleyen Machiavelli’ye göre, özgür bir cumhuriyet mutlak monarşiden daha üstün ve iyi bir yönetimdir. Anayasal hukukun sağlanması ve halkın yönetime katılması durumunda devlet, hanedanların mutlak krallarının devletinden daha istikrarlı olacak-

⁴² Campanella, *Güneş Ülkesi*, 51,81,87,89.

⁴³ Francis Bacon, *Yeni Atlantis*, trc. Çiğdem Dürüşken, 2. Baskı (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2011), 111.

⁴⁴ Cevzici, *Thales’ten Baudrillard’a Felsefe Tarihi*, 458,459.

⁴⁵ Bk. Bacon, *Yeni Atlantis*, 135-137.

⁴⁶ Cevzici, *Thales’ten Baudrillard’a Felsefe Tarihi*, 458,459.

tır. İyi düzenlenmiş bir devlet, bir cumhuriyet idaresini gerçekleştiremediği sürece, sağlıklı ve istikrarlı olamayacaktır.⁴⁷

Klasik siyaset felsefelerinde var olan “*en iyi siyasi düzen*”e dair arayış düşüncesi Machiavelli’de yoktur. Onun çabası, en iyi yönetim standardını düşürerek talihi hâkim olunabilir kılmaktır. Machiavelli toplumsal faaliyetin standardını düşürmekle, bu standarda referansla oluşturulan şemanın gerçekleştirilme olasılığının artacağını düşünmüştür.⁴⁸

Temelde üç tür yönetim şeklinin olduğunu söyleyen Hobbes’e göre, bunlar: *Monarşi*, *demokrasi* ve *aristokrasidir*. İktidar tek bir kişinin elinde olduğu zaman *monarşi*, yurttaşların her birinin oyuyla oluşan bir heyete ait ise *demokrasi*, yurttaşlardan sadece bir kısmının seçme hakkına sahip olduğu bir heyete verildiğinde *aristokrasidir*. Diğer yönetim şekilleri bu üç yönetim şekline halkın memnuniyetsizliğini ifade etmesi anlamında ayrılırlar. Yani bu yönetim şekillerinin isimleri kötüleci isimlerdir. Çünkü monarşi yönetimi altında yaşayıp memnun olmayanlar ona *tiranlık*, aristokrasiden memnun olmayanlar *oligarşi*, demokrasi yönetiminden zarar gördüklerini düşünenler ise ona yönetimsizlik anlamında *anarşi* derler.⁴⁹

Hobbes’e göre, devlet erkini elinde bulunduranlar insan olmaları dolayısıyla, kişisel çıkarlarıyla en yüksek derecede ilgili olacakları için genelin çıkarlarına en fazla, özel çıkarla örtüştüğü zaman hizmet edilir. Bu da ona göre, en iyi yönetim biçimi olan monarşide mümkündür. Ayrıca monarşide bir tane Neron varken, demokraside pek çoktur. Monarşi birliği temin ederken, demokrasinin en büyük tehlikesi, halkı hiziplere bölmeye elverişli olması nedeniyle, iç savaşa yol açma ihtimali olmasıdır.⁵⁰ Devletlerin kuruluşunda dine büyük bir önem atfeden Hobbes’un mutlak monarşi vurgusu, insanlar ile Tanrı arasındaki “*sözleşme*”nin bir aracı durumunda olan kutsal kitapları ve geçmişin kutsal monarklarını örnek alması nedeniyledir.⁵¹

Yönetim modelleri ve ideal yönetim hakkındaki görüşlerinden ve bir sonraki bölümde daha detaylı olarak ele alınacak olan yöneticilerle ilgili görüşlerinden hareketle, ideal toplum ve ideal yönetici ikilisinden hangisinin ötekini öncelediği sorusuna verilebilecek cevap, ütopya yazarı filozoflar için, yöneticinin önceliğidir. Onlara göre, toplumların arzu edilen seviyeye

⁴⁷ Cevzci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 423.

⁴⁸ Luc Ferry, Alain Renault, *Siyaset Felsefesi*, trc. Ertuğrul Cenk Gürçan, Murat Erşen, 1. Baskı, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 64.

⁴⁹ Hobbes, *Leviathan*, 145,146.

⁵⁰ Cevzci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 480.

⁵¹ Kulak, “Thomas Hobbes”, 251.

ulaşmaları bilgi yöneticilere itaatle mümkündür. Bir siyaset ütopyası kaleme almak yerine reel durumlardan hareket eden ve yönetim şeklinin iyiliğini halka uygunluğuna göre değerlendiren Aristoteles için ise yöneticinin topluma etkisi göz ardı edilmeksizin, toplumun ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Zira ona göre, bir toplum için ideal olan yönetim şekli bir başka toplum için uygun olmayabilir.

2. ÜTOPYALARDA DEVLET VE UNSURLARI

2.1. Yöneticiler

İdeal devlet ve ideal toplumun oluşmasında önemli bir etken olan yöneticide bulunması gereken özellikler ve bunların temellendirilmesi siyaset ütopyalarının ana konularının en başta gelenlerindedir. Bu bağlamda, insanı organize bir varlık olarak kabul eden Platon'a göre devlet, büyük çapta bir insan; insan, küçük çapta bir devlettir.⁵² Platon'un devlet anlayışında devletin yönetim şekli ve yapısı ile insan ruhunun yapısı arasında sıkı bir benzerlik vardır. Ona göre, insan ruhunun beş yapısı, beş çeşit devlet yapısına (timokrazi, plütokrazi, demokrasi, tiranlık, aristokrazi) karşılık gelmektedir. Platon, insanlardaki ruh çeşitleri ile devlet türleri arasında ilişki kurmanın⁵³ yanı sıra insan için kabul etmiş olduğu üçlü ruh yapısı ile devleti oluşturan ana unsurlar arasında bir benzerlikten söz eder. Ona göre, insan ruhundaki akıl devlette yöneticiye tekabül eder.⁵⁴ Tıpkı insan ruhundaki akıl gibi yöneticiye de devletteki en önemli görevi atfeden filozof, yöneticinin eğitime de büyük özen göstermektedir. Platon, idareci zümresinde yer alacak kişilerin ideler nazariyesi ve diyalektikte uzun yıllar sürecek olan ciddi bir eğitime tabi tutulmaları gerektiğini söyler. Bu şekilde ancak filozofların yönetimin başına geçtiği gün ideal devlet gerçekleşmiş olacaktır.⁵⁵ Filozoflar devletlerde kral olmadıkça ya da kral ve yönetici denenler gerçek ve ciddi anlamıyla filozof olmadıkça, siyasal güçle filozofluk bir kişide birleşmedikçe, insanların dertleri bitip tükenmeyecektir.⁵⁶

Aristoteles'e göre, devletin iyi olup olmaması, yöneticilerin sayısı ve niteliğinden ziyade üzerine düşen görevi yerine getirip getirmemeleriyle ilgilidir.⁵⁷ Devlet denen siyasal birlik, yalnızca insanın bir arada yaşama ih-

⁵² Çetinkaya, Bayram Ali, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 3. Baskı (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 163.

⁵³ Platon, *Devlet*, trc. Hüseyin Demirhan, 1. Baskı (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2002), 295.

⁵⁴ Hafız, Muharrem, "Platon ve Siyaset Felsefesi", 170.

⁵⁵ Erdem, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 171.

⁵⁶ Platon, *Devlet*, 207.

⁵⁷ Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, 30. Baskı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017), 80.

tiyacının bir sonucu değil, aynı zamanda onun soylu eylemlerini gerçekleştirebilmesi için şarttır.⁵⁸

Siyaset felsefesinde, insanları yönetme ve yönlendirme görevinden sorumlu olan kimseler, Fârâbî'ye göre, felsefi bilgeliğe sahip olan insanlardır. O, felsefi bilgelikle iktidarı birleştirmiştir. Bu görüşlerinde Platon ve Aristoteles'in tesiri görülen Fârâbî'de onlardan farklı olarak, Müslüman olması hasebiyle, felsefe ile hikmet, felsefi bilgelikle dinî hikmet birleşmiş ve filozofla peygamber özdeşleşmiştir. Ona göre, filozof ve peygamber aslında aynı gerçeği farklı şekillerde ifade etmektedirler. Bunun nedeni onların sahip oldukları yeteneklerin farklılığıdır. Filozof sadece entelektüel yeteneklere sahipken, peygamber ayrıca politik yeteneklere, insanları doğru bilgiye dayanarak mutluluğa sevk etmeyi mümkün kılacak ikna gücüne de sahiptir. Böyle yetkin idareciler, yani peygamberler tarafından ve onların belirledikleri ilkelere göre yönetilen toplum, iyi toplum veya erdemli şehirdir.⁵⁹

Fârâbî, erdemli şehrinin yöneticisinde bulunması gereken on iki vasıf sıralar. Bunlardan bazıları şunlardır: 1. Vücut azaları tam ve her uzuv kıvamında olmalıdır. 2. Kendisine söylenen şeyleri iyi kavrayıp anlamalıdır. 3. Hafızası kuvvetli olmalı. 4. Uyanık ve zeki olmalı. 5. Güzel konuşmalı. 6. Öğretmeyi ve öğrenmeyi sevmeli. 7. Yemeye, içmeye ve kadınlara düşkün olmamalı, oyundan uzak durmalı.⁶⁰ Fârâbî, yöneticide bulunmasını istediği vasıfların tek bir kişide bulunmaması durumunda ilk altı veya beş özelliği haiz olan kişinin reisliğe geçeceğini söyler. Aranılan vasıflar bir kişide değil de birden fazla kişinin bir araya gelmesi durumunda oluşacaksa eğer, bu durumda riyaset görevi müştereken yürütülür. Ancak riyaset için sayılan vasıflar arasında olmazsa olmaz şart, hikmettir. Zira hikmet şartı zail olduğunda riyaset liyakati düşer, fazıl şehir yöneticisiz kalır.⁶¹

Platon'da olduğu gibi Thomas More için de yöneticilerin sıkı bir eleme ve eğitimden geçerek yetiştirilmeleri gerekir. Yine Platon'un görüşüyle uygun olarak, tüm halk için geçerli olan özel mülkiyete sahip olmama kuralı yöneticiler için de geçerlidir.⁶² Ona göre, özel mülkiyet ortadan kalmadığı sürece eşit ve adil bir gelir dağılımı ve iyi bir yönetim mümkün değildir. Özel mülkiyetin varlığı, insanlığın en kalabalık ve en faydalı kesiminin huzursuz, sıkıntılı ve yoksul bir biçimde yaşamasının nedenidir. Oluştur-

⁵⁸ Aristoteles, *Politika*, 103.

⁵⁹ Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, 84-87.: Ahmet Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 248.

⁶⁰ Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, 87,88.

⁶¹ Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, 89,90.

⁶² More, *Ütopya*, 53,81

rulacak yasalar da özel mülkiyet var olduğu sürece bu sıkıntıları önleyemez; ancak bir nebze hafifletebilir. Yasalar, insanların sahip olacağı para ve toprağın ne kadar olacağını belirler, kralın yayılmacılığını dizginler ve zorbalığı ve bozgunculuğu engellerse, kamunun kullanımında olan şeylere göz dikip onları satarak veya büyük masraflar yaparak topluma külfetli hale gelenleri engellerse ancak o zaman sıkıntılar hafifletilebilir.⁶³

More'a göre, yönetici halka kaba ve küstahça davranmamalı; kendilerini halktan üstün görmemelidir. Bu şekilde davrandığı takdirde halk yöneticiye hiçbir karşılık beklemezsizin büyük bir saygı gösterecektir. Giyim kuşam olarak, başındaki tacı dışında, prens dâhil hiçbir yönetici halktan farklı giyinmemelidir.⁶⁴

Tıpkı kendisinden önceki filozofların siyaset felsefelerinde olduğu gibi Thoma Campanella'nın siyaset felsefesinde de devlet yönetiminde bilim ve felsefe hâkimdir. Onun devlet teorisi olarak kaleme aldığı *Güneş Ülkesi* isimli eserinde devletin başında filozof ve rahip bir kişi bulunmaktadır. Onun devlet teorisine göre, yöneticilik görevinde bulunacak kişilerin hem teorik hem de pratik bilgilerde iyi bir eğitimden geçirilmeleri gerekir.⁶⁵

Siyaset felsefesi tarihinde, hükümdarın sahip olması gereken niteliklerle ilgili görüşleri nedeniyle çok fazla eleştiriye maruz kalan Machiavelli, yöneticilerin, iktidarlarını ve devleti ayakta tutabilmeleri için başvuracakları eylemlerin meşru olduğunu savunmuştur.⁶⁶

Machiavelli, siyaset felsefesine dair yazmış olduğu *Prens* adlı eserinde hükümdar için çeşitli tavsiyelerde bulunur. Bunlardan bazıları şunlardır: Hükümdar tarih kitaplarını okumalı ve seçkin kişilerin eylemlerini gözden geçirmeli, savaşlarda nasıl davrandıklarına bakmalı, zaferlerin ve yenilgilerin nedenlerini incelemelidir.⁶⁷ İşgalci bir devleti ele geçirdiğinde, yapması gereken bütün yıkıcı şeyleri gözden geçirip hepsini bir anda yapmalıdır. Aksi takdirde bıçağını hep elinde tutmak zorunda kalacaktır. İyilikleri ise tadını daha iyi çıkarabilmek için azar azar yapmalıdır.⁶⁸ Savaştan kaçınmak için asla karışıklığın sürmesine izin verilmemelidir; çünkü savaştan kaçamazsın, ancak kendi zararına ertellersin.⁶⁹ Kendi bölgesinden başka bir bölgeyi ele geçiren kişi, daha güçsüz komşuların başı ve savunucusu haline

⁶³ More, *Ütopya*, 68,69

⁶⁴ More, *Ütopya*, 130,131

⁶⁵ Campanella, *Güneş Ülkesi*, 39,55.

⁶⁶ Torun, *Felsefe Tarihi*, 118.

⁶⁷ Niccolo Machiavelli, *Prens*, trc. Kemal Atakay, 17. Baskı (İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2017), 92.

⁶⁸ Machiavelli, *Prens*, 70,71.

⁶⁹ Machiavelli, *Prens*, 49.

gelmeli, güçlülere zayıflatmak için elinden geleni yapmalı ve kendisi kadar güçlü bir yabancıya herhangi bir nedenle oraya girmesini engellemelidir.⁷⁰ Eğer birisini öldürmesi gerekiyorsa, bunu, uygun bir gerekçesi ve açık bir nedeni olduğunda yapmalıdır. Ama özellikle başkasının malından uzak durmalıdır. Çünkü insanlar babalarının ölümünü mal varlıklarının kaybindan daha çabuk unuturlar.⁷¹ Prens sık sık ava çıkmalıdır. Böylelikle ülkesini tanır, onu nasıl savunacağını öğrenir, ilk kez keşfetmesi gereken başka herhangi bir yeri kolayca kavrayabilir.⁷²

Hobbes'e göre, toplumsal sözleşmenin bir gereği olarak insanlar, korunmayı itaatle mübadele ederler. Ancak bireylerin işlemiş oldukları suçların bir sonucu olarak egemen tarafından kendilerine verilecek cezadan korkması gerektiğini de bilmesi gerekir. Bu durumda egemenin veya devletin ilk ve en temel hakkının ceza verme ve polis gücünü tesis etme hakkı olduğu söylenebilir. Ayrıca egemen, tek tek bütün yurttaşların iradesini temsil ettiği için egemeni adaletsizlikle suçlamak kişinin kendisini suçlaması demektir ki, kişinin kendisine adaletsizlik etmesi imkânsızdır. Bu nedenle egemenin yapmış olduğu hiçbir şey uyruk tarafından cezalandırılmaz.⁷³

Hobbes, yasama gücünün egemene ait olması gerektiğini söyler. Zira insanlar kendilerinden korkulması için bir neden olmayanların emirlerine itaat etmezler. Bu nedenle Hobbes, kılıcın gücü ile yasanın gücünün aynı elde toplanması gerektiğini söyler.⁷⁴

Yargılama ve yürütme yetkisinin de egemende bulunması gerektiğini savunan Hobbes'e göre, egemenliğin temel ilkeleri: *mutlak, bir, sürekli ve bölünmez* olmasıdır. Siyasal iktidarın meşruiyeti, halkın güvenliğinin sağlanmasındadır. Egemen bu göreve doğa yasalarıyla bağlıdır ve bunun hesabını sadece doğa yasalarının yaratıcısı olan Tanrıya vermekle yükümlüdür.⁷⁵

⁷⁰ Machiavelli, *Prens*, 44.

⁷¹ Machiavelli, *Prens*, 99.

⁷² Machiavelli, *Prens*, 91.

⁷³ Machiavelli, *Prens*, 133,134,139-141.

⁷⁴ Machiavelli, *Prens*, 133.

⁷⁵ Cevzici, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 477,478.

* Bilgelikle devlet başkanlığının birleştirildiği ütopyacı filozofların aksine İbn Haldun, devlet başkanın çok zeki ve teorik dinî ilimlerle iştigal eden bir kimse olmasını uygun görmez. Zeki kimseler idareci olmaları durumunda halka yumuşak davranmazlar. Zira zeki insanlar, halktan beklenilmemesi gereken şeyleri beklerler ve bu da onları sıkıntıya düşürür. Vasat zekâyâ sahip insanlar daha mülayim davranırlar. Teorik dinî ilimlerle meşgul olan âlimlerin ise zihinsel spekülasyonları alışkanlık haline getirmiş olmaları nedeniyle, pratik hayatla ve doğal olaylarla fazla ilgilenmediklerini, oysa bunların siyaset için birer zorunluluk olduğunu söyler. Zeki insanlar ve salt mantık ve metafizikle uğraşan kimseler de, İbn Haldun için, âlimlerle aynı kategoridedirler. Bunların aksine halktan, sağduyu sahibi birisinin siyasetteki başarısı her zaman daha fazladır. Bk. Neşet Toku, *Siyaset Felsefesine Giriş*, 111; Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, 178. Ayrıca İbn Haldun'da, diğer filozofların aksine, göçebe hayat tarzı daha tabii, fazilette daha yatkın iken şehirli fesat ve fıska daha yakındır. İbn Haldun, *Mukaddime*, trc. Halil Kendir, (Ankara: Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2004), 1/ 163,164; ayrıca bk. Macit Fahri, *İslam*

Thomas Hobbes, klasik dönem siyaset felsefecilerinde görülen, devleti esas alan “*devlet neyse insan odur*” tezinin aksine, insanı esas alan “*insan neyse devlet odur*” şeklinde bir siyaset felsefesi benimsemiştir.⁷⁶ Yine klasik dönem siyaset felsefecilerinin benimsemiş oldukları, doğuştan gelen eşitsizlik nedeniyle herkesin yönetici olamayacağı görüşünü Hobbes kabul etmez. Ona göre, doğa, insanları zihinsel ve yetenekler açısından öylesine eşit yaratmıştır ki, iki insan arasındaki fark, birinin diğerine üstün olduğunu iddia edebileceği kadar büyük değildir. Bedensel olarak en zayıf olan bir kimse dahi tuzak kurarak ya da işbirliği ederek en güçlü olan kişiyi bile öldürebilir. İleri sürdüğü görüşleriyle klasik dönemin “*doğal eşitsizlik*” argümanına karşı “*niteliksel doğal eşitlik*” düşüncesini ileri sürmesi nedeniyle bazı siyaset felsefesi tarihçileri Hobbes’u modern siyaset felsefesinin ilk kurucusu olarak kabul emektirler.⁷⁷

Ütopya yazarlarının çoğunluğu ideal yönetim tarzı olarak, siyasi erkin tek kişide toplandığı monarşiyi benimserken Aristoteles ve Fârâbî yöneticinin birden fazla da olabileceğini kabul etmişlerdir. Hobbes’a kadarki siyaset felsefecilerinde, yaratılış gereği doğal eşitsizlik nedeniyle herkesin yönetici olamayacağı, yöneticilerin diğer insanlarda bulunmayan üstün meziyetlere sahip olduğu görüşü hâkim iken, onun insanlar arasında niteliksel olarak önemli bir farklılığın olmadığı şeklindeki temel düşüncesinin bir sonucu olan, “*niteliksel doğal eşitlik*” görüşüyle yönetim makamı daha geniş kapsamlı bir hale gelmiştir.

2.2. Yönetilenler / Halk

Halk, bir devleti oluşturan unsurlar içerisindeki en önemlisidir denebilir. Zira o, devleti meydana getiren ve devletin kendisi için var olduğu yegâne unsurdur. Yönetici, yönetim şekli, ordu, hukuk vs. devletin bütün birim ve fonksiyonları yönetilen kitleye göre şekillenmektedir. Bununla birlikte halk, icra ettikleri görevler açısından, kendi içerisinde tasnif edilmektedir.

İdeal devletin oluşmasında yöneticiye büyük önem vermiş olsa da Platon’a göre, devlette asıl olan yöneticiler değil halktır.⁷⁸ Platon’un ideal devlet teorisinde üçe ayırmış olduğu sınıflar içerisinde onun en az ilgilendiği grup işçilerdir. Üçlü tasnif içerisinde en kalabalık kesimi temsil eden

Felsefesi Tarihi, trc. Kasım Turhan, 5. Baskı (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 2000), 408.

⁷⁶ Toku, *Siyaset Felsefesine Giriş*, 166.

⁷⁷ Toku, *Siyaset Felsefesine Giriş*, 168,169.

⁷⁸ Platon, *Devlet*, 39.

bu sınıfın insan ruhundaki karşılığı ilcalar (istekler)dır. Bu gruptakilerin üzerine düşen görev ve onlar için faziletli olan şey çalışmak ve itaat etmektir. Yine bu sınıfın, diğer sınıflar için de geçerli olan ortak fazileti, herkesin üzerine düşen görevi yerine getirmesidir.⁷⁹

Platon'un ideal devlet teorisindeki komünist anlayışı kesinlikle reddeden Aristoteles, kadın ve çocuklara kadar götürdüğü ortak mülkiyet konusunda Platon'un ileri sürmüş olduğu düşüncenin yanlış olduğunu söyler. Aristoteles'e göre, sahiplerin sayısı arttıkça mülkiyete duyulan saygı azalır. İnsanlar, kendilerinin olan şeylere ortaklaşa sahip olduklarından daha fazla özen gösterirler. Kamu mülkiyetini insanlar, ancak ondan bir şeyler beledikleri ölçüde kollarlar. Öteki nedenler bir yana, ona bir başkasının bakmakta olduğunu düşünmek bile savsaklamalarına yol açar. Ona göre, bir kimsenin, Platon'un ileri sürdüğü anlamda, paylaşılan bir oğlu olmasındansa, gerçekten amcasının oğlu olan bir amcaoğluna sahip olması çok daha iyidir.⁸⁰

Platon gibi, Aristoteles de eğitimin devletleştirilmesini savunur. Ona göre, devletin asli vazifelerinden birisi de yarınki kuşakların iyi bir şekilde yetiştirilmesini sağlamaktır.

Aristoteles'te toplumun ve devletin temelini teşkil eden aileye hizmetçiler ve köleler de dâhildir. Çünkü ona göre, kölelik tabii bir müessesedir. Köleler üretim ve çalışmanın bir parçasıdır. Kölelik ancak dokuma tezgâhlarının kendi başına kumaşları dokumaya başladığı zaman kalkacaktır.⁸¹

Fârâbî, Platon'da olduğu gibi toplumu üç sınıflı bir yapıda değerlendirir. Bu yapıda her tabaka yukarıdan emir almakta, aşağıya emir vermektedir. Onun geliştirmiş olduğu bu hiyerarşik yapının tepesinde, kendisi başkaları tarafından yönetilmeyip, hep yöneten bir idareci, bir peygamber bulunur. En alt basamakta ise felsefi hakikatten yoksun buldukları için kendilerini bile idare etmekten aciz olan, bundan dolayı başkaları tarafından yönetilmeye muhtaç olan insanlar yer alır.⁸²

More'un devlet anlayışında Platon'un etkisi açıkla görülmektedir. Ancak More, Platon'un sadece yöneticiler için tasarlamış olduğu yaşama biçimini devletin tüm yurttaşlarına yaymıştır.⁸³

T. More, eserinde o zamanki İngiltere'deki sosyal durumu eleştirmekte-

⁷⁹ Platon, *Devlet*, 72,73.

⁸⁰ Aristoteles, *Politika*, 42,43.

⁸¹ Aristoteles, *Politika*, 15.

⁸² Cevzci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 249.

⁸³ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 189.

dir. Ona göre, o günlerde ülkenin en kötü yönü, mülkiyetin sayıca az, zengin, işsiz-güçsüz bir sınıfın elinde toplanmış olmasıdır. Bu nedenle halkın büyük bir kısmı hem maddi hem de ahlaki bir yoksulluğa düşmüştür. Bu durumdan kurtulmanın yegâne çaresi özel mülkiyetin kaldırılmasıdır. Zira nerede özel mülkiyet varsa, orada sosyal adaletten söz edilemez.⁸⁴

Ütopya isimli eserine baktığımızda, More'un ağırlıklı olarak Platon'un "*Devlet*"inin aksine halk üzerinde durmuş olduğu görülmektedir. Onun kurgulamış olduğu devlet modelinde başkent dışındaki bütün şehirlerin planları aynıdır. Herkesin evi birbirine benzer. Herkes istediği eve girebilir. Evler on yılda bir değiştirilir.⁸⁵ Ütopya ülkesinin halkının giysisi tek tiptir. Yalnız erkekler ile kadınların, bekârlar ile evlilerin giysileri farklıdır. Bu ülkede moda değişmez. Her aile kendi giysisini diker. Bu giysiler her mevsim giyilir.⁸⁶ Günlük sadece altı saat çalışmanın olduğu More'un *Ütopya*'sında bu çalışma süresi halkın ihtiyaçlarını karşılamak için yeterlidir. Bunun yetersizliğini iddia edene ise, diğer ülke halklarının büyük çoğunluğunun çalışmadan yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda, bu sürenin gayet yeterli olduğunu söyler.⁸⁷

Campanella'nın *Güneş Ülkesi*'nde More'un *Ütopya*'sının bariz bir şekilde tesirlerini görmek mümkündür. Devlette yaşayan yurttaşların eğitiminden onların çalışma düzenlerine ve evlilikle ilgili düzenlemelerine kadar büyük benzerliklerin olduğu hemen göze çarpmaktadır.

Thomas More'un yurttaşlar için belirlemiş olduğu altı saatlik günlük çalışma süresi Campanella'nın *Güneş Ülkesi*'nde dört saate düşürülmüştür. Özel mülkiyet konusuna yaklaşımı tıpkı Platon ve More'da olduğu gibi olumsuzdur. Onun *Güneş Ülkesi* adını verdiği devlette yurttaşların kendilerine ait evleri, eşleri, çocukları yoktur. Her şey ortaktır. Çünkü özel mülkiyetin insanın bencilliğini körükleyeceğine, insanlarda her şeyden önce bulunması gereken yurt sevgisini azaltacağına inanılır.⁸⁸ Ülkede herkes sahip olduğu yeteneğine göre istihdam edilir. Ülkede cinsler arasındaki birleşmeye varıncaya kadar her şey devlet tarafından, vatandaşların yararını gözetmek için, sıkı bir şekilde denetim altında tutulmaktadır. Aksi halde iş oluruna bırakılacak olursa haksızlık ve yolsuzlukların önü açılacaktır. İşsiz

⁸⁴ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 189; Bayram Ali Çetinkaya, *Ortaçağ ve Yeniçağ Felsefe Tarihi*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 164.

⁸⁵ Russell, *Batı Felsefesi Tarihi*, 2/263.

⁸⁶ More, *Ütopya*, 82,83.

⁸⁷ More, *Ütopya*, 84,85.

⁸⁸ Campanella, *Güneş Ülkesi*, 49,50.

kimse olmadığı için yapılan işler hafiflemektedir. Yurttaşlar günlük çalışma süresinin dışındaki zamanlarını okumaya, tartışma gibi ruhu ve bedeni geliştirecek uğraşlara ayırır.⁸⁹

Diğer filozoflarda zikredilen, insanlar için yaptıkları filozof olanlar ve olmayanlar şeklindeki klasik ayrımın Bacon'un ütopyasında filozof veya bilgiler ile uzmanlar ve halk şeklinde üçlü bir tasnife dönüştüğü görülür. Uzmanlar sınıfındakilerin, insan ya da evrenle ilgili hakikatleri bilmeleri gerekmez. Onların bilmeleri gereken sadece bilimsel anlamda icatlar yapmalarını mümkün kılacak yöntem bilgisidir. Filozofların görevi ise, bilimsel gelişmeler ile halkın bilgisindeki gelişme arasında kesin bir ayrım sağlayarak, bilimdeki ilerlemenin yıkıcı bir şekilde kullanımını önlemektir.⁹⁰

Bacon'un *Yeni Atlantis*'inde, ülkedeki bilimsel araştırmaların merkezi konumundaki *Süleyman Evi*'nin amacı, doğadaki şeylerin nedenleri, gizli devinimleri ve derin anlamları hakkında bilgi sahibi olmak ve böylece insanın hâkimiyet alanının sınırlarını genişleterek mümkün olan her şeyin sırrına erişmektir.⁹¹ Yeni Atlantis'in kralı, her on iki yılda bir Süleyman evinden üç kişiyi başka ülkelere, oralandaki bilimsel gelişmeleri takip etmek için gönderir.⁹²

Bacon'un ütopyasında ortak mülkiyet görüşü söz konusu değildir. More'un *Ütopya*'sındaki herkesin giymiş olduğu sınıf farklarını ortadan kaldıran gösterişten uzak giysilerin yerini artık zarif, gösterişli kıyafetler almıştır.⁹³ Çok eşliliğe sıcak bakılmayan bu devlette, Platon, More ve Campanella'nın evlilik öncesi, evlendikten sonra yaşanabilecek sorunları önlemek amacıyla önerilen, çiftlerin birbirlerini çıplak görmeleri fikri hoş karşılanmamaktadır.⁹⁴

Sahip olduğu yetkilerinin kaynağını toplumsal sözleşmeye dayandırdığı egemene sınırsız haklar veren Hobbes'e göre, uyruklar da bir takım haklara sahiptirler. Yurttaşların en temel ve hiçbir şekilde devredilemez haklarının başında hayat hakkı gelir. Toplumsal sözleşme de dâhil hiçbir sözleşme onu bu hakkından mahrum bırakamaz. Ayrıca kişinin kendi elinde bulunan haklar ise kendi varlığını koruma, kişiliğini savunma, kendi aleyhine tanıklık etmeme vb. birtakım haklardır. Hobbes, yurttaşların, temel hakları-

⁸⁹ Campanella, *Güneş Ülkesi*, 73,83,87,105.

⁹⁰ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 460,461.

⁹¹ Bacon, *Yeni Atlantis*, 111

⁹² Bacon, *Yeni Atlantis*, 81.

⁹³ Bacon, *Yeni Atlantis*, 35,36,85.

⁹⁴ Bacon, *Yeni Atlantis*, 103.

nı koruyamayan yönetimlere karşı, isyan etme haklarının da bulunduğunu söyler.⁹⁵

2.3. Hukuk / Yasalar

Etik alanla ilgili eylemleri ve ilişkileri yöneten değerler olduğu gibi bir topluluk halinde yaşayan insanların eylemlerini ve birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen ilkelerden hareketle oluşturulan kurallar ve yasalar da vardır. Bu bütünlüğe “hukuk sistemi” denir. Hukuk sistemlerini oluşturan ve uygulayan güç devlettir.⁹⁶

Devlet ve hukuk alanıyla etik alanın problemleri iç içedir. Her iki alanın da yaptırımları vardır. Etik alanın yaptırım gücü vicdandır. Bununla birlikte vicdan, insanın içinde bulunan ve onu sadece uyaran bir sestir. Bu sesin zorlayıcı bir gücü yoktur. Vicdanın yaptırım gücü kişinin sahip olduğu değerlerin yüceliği kadardır.⁹⁷ Eğer insan, iyilik ve kötülük, hak ve adil olma yanında haksızlık ve adil olmama eğilimi gibi çift kutuplu bir yapıya sahip olmasa ve yalnızca yüksek değerlere göre hareket etmiş olsaydı, hukuk normlarına ve onların düzenleyicisi ve uygulayıcısı olan devlete gerek kalmayacaktı. Bu durumda etik değerler insan için yeterli olacaktı.⁹⁸ Ancak sahip olduğu iki zıt kutuplu yapısı nedeniyle, insanoğlu için vicdan her zaman önleyici bir güç değildir. Vicdanın yetersiz kaldığı bu durumlarda boşluğu dolduracak, insanlar arası ilişkilerde adaleti tesis edebilecek; insanların başvurabileceği bir yer, kanunlar ve onların uygulayıcısı olan devlet ortaya çıkar.

Platon, *Devlet* isimli eserinde ileri sürmüş olduğu fikirlerinin bazılarında daha sonra kaleme almış olduğu *Yasalar*'da tashihe gitmiştir. Aslında o, tasarlamış olduğu ideal devlet projesinin doğruluğuna inanmaya devam etmiştir. Fakat onun ancak mükemmel insanların meydana getireceği bir toplumda mümkün olabileceğine inanmıştır. İnsanlar bir tanrı veya melek olmadıklarından, devlet ve vazifenin istismarını önlemek için kanunları geçerli kılmak gerektiğini söyler. Ona göre, hükümet hiçbir zaman kanunların üzerinde değildir. O her zaman için kanunların sınırları içerisinde olmalı; her türlü karar ve icraatında mutlaka yasalar çerçevesinde hareket etmelidir.⁹⁹

⁹⁵ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 478.

⁹⁶ Mengüşoğlu, Takiyettin, *Felsefeye Giriş*, 2. Baskı (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2014), 335,336.

⁹⁷ Mengüşoğlu *Felsefeye Giriş*, 336.

⁹⁸ Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, 336,337.

⁹⁹ Çetinkaya, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 167,168.

Yasaların ilk nüveleri aile içerisinde en yaşlı kişilerin yönetici olarak belirmesinde ortaya çıkmıştır. Daha sonraki aşamalarda töreler ortaya çıkmıştır. Toplulukların giderek büyümesi sonrasında grupların kendi aralarından seçtikleri kişilerin bir araya gelip bütün yasaları inceleyerek beğendikleri yasaları krallara sunmasıyla devlet yasaları oluşmuştur.¹⁰⁰

Aristoteles'e göre, kanun koyma yetkisi, ya bütün vatandaşlar topluluğuna ya tek bir kişiye ya da birkaç kişiye ait olacaktır. Bu yetki, tek bir kişiye verilemez, çünkü bu durumda o genel faydadan ziyade kendi menfaatini düşüneceğinden, bilgisizlik veya kötü niyet yüzünden bir tiranlığa yol açabilir. Aynı nedenler dolayısıyla birkaç kişiye de verilemez. Onların da tek bir kişinin durumundaki gibi kendi menfaatlerini gözetmeleri söz konusu olacak ve bu, oligarşilerdeki duruma yol açacaktır. Karşıt sebepler dolayısıyla kanun yapma bütün vatandaşlar topluluğuna veya ağır basan bölüme ait olmalıdır. Vatandaşların hepsi, kanunla düzenleneceği ve kimse bilerek kendisine zarar vermeyeceği veya adil olmayan bir şey yapmayacağı için, herkes ya da hiç değilse çoğunluk, vatandaşların bütününün iyiliğini gözetten bir kanun yapmak isteyeceklerdir.

En iyi kanun, vatandaşların genel faydasını sağlayan kanundur ve haklar da devletin faydası ve vatandaşların genel iyiliği gözetilerek düzenlenmelidir. Onaylanması için getirilmiş bir kanundaki bozukluğu, bir çoğunluk, bölümlerin herhangi birinden daha iyi sezebilir. Bu tıpkı bütün bir vücudun onu meydana getiren herhangi bir bölümünden, kuvvet ve değer bakımından daha büyük olması gibidir.¹⁰¹

More'un ve Campanella'nın siyaset felsefesi ile ilgili kaleme almış oldukları eserlerde, yasak olan davranışlar insanlar tarafından işlendiğinde nasıl cezalandırılacaklarına dair konulara yer verilmekle birlikte Platon'da ve Aristoteles'te olduğu gibi, yasaların nasıl ortaya çıktığı, devletin adaleti sağlamak için yasalarını nasıl oluşturması gerektiğine değinilmemektedir.¹⁰²

Machiavelli devlet felsefesi konusunda, iktidarın dünyevileştiği bir dönemde ahlaki ilkelerden hareket etmeyi reddeder.¹⁰³ Bu nedenle o, doğal hukuk fikrine de karşıdır. Ona göre, yasa egemenin iradesinin ifadesi olup, adaletin kendisi de bu ilişkiye göre tanımlanır. Dolayısıyla adaletin, yasaya uygunluk dışında hiçbir ölçütü yoktur. Machiavelli, hükümdarın ortak iyiyi

¹⁰⁰ Platon, *Yasalar*, 125,126.

¹⁰¹ Abadan, *Devlet Felsefesi Seçilmiş Okuma Parçaları*, 156-158.

¹⁰² Detaylı bilgi için bk. Campanella, *Güneş Ülkesi*, 107.

¹⁰³ Machiavelli, *Prems*, 101,102.

veya genel çıkarı gerçekleştirmek amacı güttüğünü, bu ortak iyunin ölçüsünün de yine hükümdarın kendisi olduğunu söyler.¹⁰⁴

Machiavelli'ye göre, güçlü ve birliği olan bir devlet için ihtiyaç duyulan erdemi ortak yarar çerçevesinde var eden şey hukuktur. Hukukun ortaya konabilmesi ise bir yasa koyucuyu gerektirir. Mutlak yasa koyucu bu amacına ulaşmak için her yolu kullanabilecektir. Zira o, hukukun da ahlakın da kaynağı olduğu için siyasi işlevini yerine getirirken kendisini bunlardan birisiyle bağlamaz.¹⁰⁵

Yasama, yürütme ve yargı güçlerini egemenin elinde toplayan Hobbes, adaletin tanımını da, toplumsal sözleşme ile egemenin yetkileri arasındaki ilişki bağlamında yapar. Toplumsal sözleşmenin olmadığı durumda, doğa yasasının bir gereği olarak herkesin her şey üzerinde hakkı vardır. Adalet ve mülkiyet devletin kuruluşuyla başlar. Toplumsal sözleşme bir ahdi ifade ettiği için herkesin ahidini yerine getirme yükümlülüğü vardır; o ahidin ihlali adaletsizliktir.

Adalet, herkese kendisinin olanı sürekli olarak verme iradesidir. Bu nedenle, kendisinin olanın, yani mülkiyetin olmadığı yerde, adaletsizlik de yoktur. Devletin olmadığı yerde mülkiyet olmayacağından, adalete aykırı hiçbir şey yoktur. Adaletin doğası, geçerli ahitlere uyulmasıdır; fakat ahitlerin geçerliliği insanları onlara uymaya zorlayacak bir devlet gücünün kurulmasıyla başlayacağından, mülkiyet de ancak o zaman başlar.¹⁰⁶

2.4. Ordu

Devlette yaşayan herkesin, istidadına göre belirli bir işle meşgul olmasını başka işlere karışmaması gerektiğini savunan Platon için bu durum muharip ve bekçiler sınıfı için de geçerlidir. Muharipler daha baştan iyi bir seçimle bu zümreye dâhil edilmelidir. Bu gruptaki insanlarda bulunması gereken fazilet "cesaret"tir. Bunlar devletin bütünlüğünü göz önünde bulundurmaktır. Bu nedenle devletin mahiyetini yakından bilmelidirler. Bunun gereği olarak muharip sınıfındaki kimselerin iyi tahsil ve terbiye görmesi gerekir. Platon onların eğitiminin iki şekilde olacağını söyler: 1- Beden terbiyesi ve buna bağlı olarak irade terbiyesi yönünden. 2- Musiki terbiyesi. Jimnastik, insanı cesaret yönünden terbiye ederken, musiki beden

¹⁰⁴ Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 422.

¹⁰⁵ Machiavelli, *Prens*, 81,101-103.; Cevizci, *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*, 423.

¹⁰⁶ Hobbes, *Leviathan*, 113,114.

eğitimi sayesinde elde edilen cesaret ve kuvvetin kabalığa dönüşmemesini sağlar.¹⁰⁷

Platon'un ideal devletinde muharip sınıftakilerin özel mülk ve servet sahibi olmalarına izin verilmez.¹⁰⁸

More'un devlet teorisinde, tıpkı Platon'un devlet anlayışındaki gibi kadınlar da erkekler gibi savaş için eğitilmelidir. Bununla beraber onlar, kazandıkları zaferlerle övünmezler. Ütopya ülkesinin halkı ancak şu durumlarda savaşa başvurmak zorunda kalırlar: 1- İstilaya karşı kendi ülkelerini savunmak. 2- Müttefik ülkeyi istiladan kurtarmak. 3- Bir ulusu, zulmeden bir tiranın elinden kurtarıp özgürleştirmek. Bununla birlikte bu ülkenin halkı elinden geldiğince savaşlarını kendileri adına yürütecek ücretli askerler tutarlar. Başka ülkeleri borçlandırmak suretiyle bu borç karşılığında onlardan ücretli asker istemek de bu bağlamda başvurulacak bir yöntemdir. Ayrıca savaşta para ile asker tutmak için altın ve gümüşün biriktirilmesini yararlı görürler.¹⁰⁹

Machiavelli'ye göre, hükümdarların ülkelerini savunmak için oluşturdukları ordular paralı, yardımcı ya da kendi orduları olmak üzere üç türdür. Bunlardan paralı ordular ve yardımcı ordular yararsız ve tehlikelidir. Eğer bir prens devletini paralı ordulara dayanarak ayakta tutuyorsa, asla istikrar ve güven içinde olamaz. Çünkü bu askerler birlikten yoksun, hırslı, disiplinsiz ve sadakatsizdirler. Dostları karşısında gözü pek; ama düşman karşısında ödlektirler. Onları savaş alanında tutan maaşlarının dışında bir sevgileri yoktur; o maaş da, prensin uğruna ölümü göze almalarına yetmez.

Yardımcı askerler ise paralı askerlerden daha tehlikelidir. Bu askerlerle bozgun kaçınılmazdır. Zira bunlar tam bir bütünlük içerisindedirler ve hep başkasının buyruğuna girmeye hazırdırlar. Oysa paralı askerler bir bütün oluşturmadıkları için prene zarar vermek için daha çok zamana ve daha elverişli koşullara ihtiyaçları vardır. Onların başına geçebilecek üçüncü bir kişi, prene saldıracak kadar gücü kısa zamanda elde edemez. Kısacası, paralı askerlerdeki en büyük tehlike korkaklık, yardımcı askerlerde ise gözü peklidir. Bu nedenle, bilge bir prens her zaman paralı ve yardımcı askerlerden kaçınıp kendi ordusuna bel bağlamalıdır.¹¹⁰

Hobbes'e göre, kamu görevlilerinden bazılarını ülkenin bütünü veya

¹⁰⁷ Platon, *Devlet*, 125,126.

¹⁰⁸ Platon, *Devlet*, 134.

¹⁰⁹ More, *Ütopya*, 135,139,140.

¹¹⁰ Machiavelli, *Prens*, 81,85.

onun bir kısmının genel yönetim sorumluluğu verilmiştir. Bu kimselerin buyrukları egemenin hakkına aykırı olmadığı sürece geçerlidir. Silahları, kaleleri, limanları korumak; asker toplamak, askerlere ödeme yapmak veya onları yönetmek, karada ve denizde savaş için gerekli diğer şeyleri temin etme yetkisine sahip olanlar kamu görevlileridir. Fakat komuta yetkisi olmayan bir asker, devlet için savaşa dahi devleti temsil etmez. Çünkü devleti, kendisine temsil edeceği kimse yoktur. Komuta yetkisine sahip herkes onu, sadece komuta ettiklerine karşı temsil eder.¹¹¹

SONUÇ

Filozofların siyaset felsefesi alanında yazmış oldukları eserlerde ve ütopyalarda yaşamış oldukları dönemin izleri görülmektedir. Platon'la başlayan ütopya geleneğinde Fârâbî, More, Bacon ve Campanellâda ideal olan, ulaşılması amaçlanan, rasyonel bir toplum ve devlet düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir. Bu nedenle Platon, *Devlet* isimli eserinde, onun kurulumuş olduğu ideal devletin o dönemde yeryüzünün herhangi bir yerinde varlığının veya yokluğunun veya bir gün kurulacak olmasının bir önemi olmadığını söyler. Önemli olan ona göre, tıpkı onun bilgi konusundaki ideler görüşü gibi, ideal olanın bilinmesidir. Bu belirlendiğinde var olan, hâlihazırdaki durumun ona ne kadar uyduğu ortaya çıkmış olacaktır. Her ne kadar detaylarda bazı farklılıklar olsa da Machiavelli'ye kadarki ütopyalarda bu ideal devlet düşüncesi hâkimdir.

Machiavelli, siyaset felsefesinde, kendisinden önceki filozoflardaki rasyonel bir devlet anlayışından ziyade, tarihi gerçekliklerden hareketle bir politika anlayışı ortaya koymaya çalışmıştır. O, görüşlerini desteklemek için insan psikolojisi ve siyaset tarihini kendisine referans almaktadır. Machiavelli'nin siyaset felsefesine dair görüşlerinin Hobbes tarafından geliştirilmiş olduğu görülmektedir.

Ele alınan filozofların hemen tamamında dikkat çeken ortak nokta: Bilgi/hikmet/felsefe-riyaset ilişkisidir. Yönetici olacak kişinin birtakım vasıfları taşıması gerekir. Bu kişi çoğunlukla filozoftur veya Fârâbî'de olduğu gibi, filozofta bulunan hikmet özelliğine ek olarak insanları ikna ve yönetme kabiliyetini de haiz peygamberdir.

Filozofların, yönetici – halk ilişkisi konusunda, yönetici olan kişinin halkı şekillendireceği inancını benimsedikleri görülmektedir. Yönetici, toplumu yönlendiren rehber olduğu için onun bilgeliğinin, ahlakının top-

¹¹¹ Hobbes, *Leviathan*, 184,185.

luma yansıtacağı düşüncesi benimsenmiştir. Bu konuda Hobbes kendisinden önceki filozoflardan bir adım daha ileri giderek, adalet tanımını da, toplumsal sözleşmenin bir sonucu olarak pek çok gücü eli altında topladığı, egemene göre yapmıştır.

Platon, More ve Campanella'nın siyaset felsefelerinde, yurttaşlar arasındaki sınıf farklarının, kavgaların ve daha birçok sorunun temelinde yatan özel mülkiyet konusundaki olumsuz görüş Bacon'un siyaset ütopyasında değişmiştir. Üç filozofun da benzer sebeplerle, ideal devletlerinde kirli kabul ettikleri paranın Bacon'un, insanlığı Yeni Atlantis'e taşıyacak gemi işlevi gören tüccarlara atfettiği değerle kıymetlendiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan, Yavuz. *Devlet Felsefesi Seçilmiş Okuma Parçaları*. Trc. Nermin Abadan. v.dğr., Ankara: Ajans-Türk Matbaası, 1959.
- Aristoteles. *Politika*. Trc. Mete Tunçay. 19. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017.
- Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. 25. Baskı. Ankara: BB101 Yayınları, 2017.
- Bacon, Francis. *Yeni Atlantis*. Trc. Çiğdem Dürüşken. 2. Baskı. İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2011.
- Campanella, Thoma. *Güneş Ülkesi*. Trc. Çiğdem Dürüşken. 3. Baskı. İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2013.
- Cevizci, Ahmet. *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*. 7. Baskı. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. 4. Baskı. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000.
- Çetinkaya, Bayram Ali. *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. 3. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- Çetinkaya, Bayram Ali. *Ortaçağ ve Yeniçağ Felsefe Tarihi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Erdem, Hüsameddin. *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. Konya: y.y., 1998.
- Fahri, Macit. *İslam Felsefesi Tarihi*. Trc. Kasım Turhan. 5. Baskı. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 2000.
- Fârâbi. *el-Medinetü'l-Fâzıla*. Trc. Nafiz Danışman. İstanbul: MEB Yayınları, 1989.
- Ferry, Luc, A, Renault. *Siyaset Felsefesi*. Trc. Ertuğrul Cenk Gürcan - M. Erşen, 1. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. 30. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017.
- Gülenç, Kurtul. "Niccolo Machiavelli", *Platon'dan Zizek'e Siyaset Felsefesi Tarihi*. Ed.

- A. Tunçel - K. Gülenç, 2. Baskı. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2014. 134-164.
- Hafız, Muharrem. "Platon ve Siyaset Felsefesi", *Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni*. Ed. Bayram Ali Çetinkaya. 2/167-190. 2. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan*. Trc. Semih Lim. 15. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. Trc. Halil Kendir. 2 Cilt. Ankara: Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2004.
- Korkut, Şenol. "Meşşâî Geleneğin Kurucu Filozofu Fârâbî", *İslam Felsefesi Tarihi*. Ed. Bayram Ali Çetinkaya. 1/123-175. 2. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Kulak, Önder. "Thomas Hobbes", *Platon'dan Zizek'e Siyaset Felsefesi Tarihi*. Ed. A. Tunçel - K. Gülenç. 2. Baskı. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2014. 217-235.
- Kutluer, İlhan. *Yitirilmiş Hikmeti Ararken*. 4. Baskı. İstanbul: İz Yayınları, 2017.
- Küçükalp, Derda. *Siyaset Felsefesi*. 2. Baskı. Bursa: Dora Yayınları, 2016.
- Machiavelli, Niccolo. *Prens*. Trc. Kemal Atakay. 17. Baskı. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2017.
- Mengüşoğlu, Takiyettin. *Felsefeye Giriş*. 2. Baskı. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2014.
- More, Thomas. *Ütopya*. Trc. Necmiye Uçansoy. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2007.
- Platon. *Devlet*. Trc. Hüseyin Demirhan. 1. Baskı. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2002.
- Platon. *Yasalar*. Trc. Candan Şentuna - S. Babür. 1. Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.
- Russell, Bertrand. *Batı Felsefesi Tarihi*. Trc. Muammer Sencer. 3 Cilt. 7. Baskı. İstanbul: Say Yayınları, 2000.
- Tenenti, Alberto. "Ütopya", *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*. haz. Philippe Raynaud - Stéphane, Trc. İsmail Yerguz, v.dğr., 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017. 949-956.
- Toku, Neşet. *Siyaset Felsefesine Giriş*. İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2012.
- Torun, Yıldırım. *Siyaset Felsefesi Tarihinde Devlet*. 2. Baskı. Ankara: Orion Kitabevi, 2016.
- Weber, Alfred. *Felsefe Tarihi*. Trc. H. Vehbi Eralp. 1. Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2015.